

ფილოსოფოსი

სოკრათი

ნათარგმნი

და

გამოცემული დ. კარაზოვის-მიერ.

თბილისი

სტამბა ტ. მ. როტინიანცისა № 39.

1915

ფილოსოფოსი

სოკრ ა ტ ი

I

სოკრატსა ჰსურს გაგება თუ, როგორ უნდა იცხოვრონ კაცთა, ყურს უგდებს თავის გულის ხმას.

სოკრ ა ტ ი დაიბადა საბერძნეთ ათინის ქალაქში, სოკრატის მამა უბრალო ქვის მთლელი კაცი იყო, და მისი დედა ბებია. ბევრჯელ სწორედ ამაზე ამბობდა სოკრ ა ტ ი, თავის დედა ბებიაობითა ჰშველის კაცთა მშობიარობას — მათ ქვეყანაში მოსვლისთვის — და თვითონაც კი ერთსა და იგივეს შვრება; მამასადამე არამც თუ შველის კაცთა, არამედ ბუნების მოთხოვნილებას.

სოკრატის მამა თავის შვილს ასწავლიდა თავისსავე ხელობას და იშვიათათაც კი გზავ-

— 4 —

ნიდა სკოლაში სასწავლებლად, წერა-კითხვისთვის და სხვა მცოდინარეობის სასწავლებლად. იმ ჟამად ათინაში ცოტათ თუ ბევრათ ყოველნი კითხულნი იყვნენ, და ამიტომაც ბევრი იყო სხვა და სხვა სასწავლებლები სკოლები, რომელშიაც ყოვლად შეუძლებელნი დარიბი ყმაწვილები სწავლობდნენ ეზოებში, სადაც ქვიშაზედ ჯოხით აწერინებდნენ და აკითხებდნენ. სხვა

ცოტა მდიდარ სკოლებში კი, ასწავლიდნენ, წერა-კითხვას, მხატვრობას, ანგარიშს და ლექსების გამოთქმას. ყოვლად უმაღლეს სასწავლებლებში კი ასწავლიდნენ იმას, რაც იმ ჟამად იცოდნენ ბერძნებმა.

სოკრატი ყმაწვილობიდანვე ძლიერ თვალდია ყმაწვილი იყო, და ძლიერ გამჭრიახე, წერა-კითხისა ძლიერ ხალისი ჰქონდა და ამისთვისაც სოკრატი თავის მამამ მისცა ყოვლად უმაღლეს სასწავლებელში, სადაც სოკრატმა მიიღო ყველა იმ დროინდელი სწავლა — და ყველა წაიკითხა იმ დროინდელი რჩეული წიგნები, და თხზუ-

— 5 —

ლებაები, საბერძნეთის მწერლებისა.

როდესაც სოკრატმა სწავლა დაასრულა, დაბრუნდა თავის მამასთან და დაიწყო თავის მამის ხელობა, ესე იგი ქვის მთელელობა. სოკრატმა ძლიერ გულმოდგინედ დაიწყო მუშაობა, და მუშაობაშივე სულ იმ ფიქრში იყო, ის ფიქრობდა, თვითონ ყველა სწავლა მიიღო, იცის ის ყველა, რაც რომ კაცთა ასწავლიდნენ და თვითონ კი ის არ იცოდა რაც რომ კაცისთვის იყო საჭირო, თუ თვითონ, თუ სხვა ხალხმა.

„სოკრატი ჰფიქრობდა, საჭიროა ვიფიქრო და გავიგო ის თუ, როგორ უნდა იცხოვრონ კაცთა. თუ არა და რა გამოვიდა რომ ჩვენ ბევრი რამ ვისწავლეთ?.. როდესაც ჩვენი სწავლიდამ ჩვენ სარგებლობა არაფერი გვექნება. თუ ჩვენ, ჩვენის სწავლით შეგვეძლოს ცის ვარსკვლავთა აღრიცხვა,

და შეგვეძლოს კვალად, ზღვის წვეთების
დათვლა, — და თუ ყველასთვისაც ესწავლე-
ბინათ ის ყველა რაც მე ვიცი, მით კიდევ
ჩვენი მდგომარეობა ვერ გაუკეთდესდებოდა.

— 6 —

ჩვენ ყოველნი დღე და ღამ ვწვალობთ,
აქეთ ვეცემით, იქით ვეცემით, ჩვენგანნი
ყოველნი თავისთვის შრომობს და მოქმე-
დობს, მხოლოდ თავისთვის რომ, კეთილ-
დღეობა მოიპოვოს, მხოლოდ როდესაც საქ-
მეს ვასრულებთ, კარგ საქმის სამაგიეროდ,
ჩვენ ჩვენთვის მავნებელ საქმეს ვამზადებთ,
და ჩვენთაგანმა ნამდვილი არავინ ვიციით
თუ ნამდვილად კარგი რომელია კაცთა-
თვის ანუ რომელია ცუდი: მაგალითად ავი-
ლო ჩემი თავი, მე საკმარისი ბევრი რამ მის-
წავლია, თუ ვინმემ მკითხოს თუ, როგორ
უნდა იცხოვრონ კაცთა, მე ამისას ვერა-
ფერს ვერ ვეტყვოდი. აი, სწორედ ეს არის
აუცილებელი საჭიროება რომ კაცმა გაი-
გოს. სწავლიდამ მიღებული ჩემი ყველა
სარგებლობა ის იყო რომ, მე გავიგე თუ,
ჩვენი ყველა სწავლა ცარიელნი არიან, წი-
ნად კი, როდესაც მე არაფერი სწავლა არა
მქონდა, მეგონა თუ ერთი რამ მაინც ვი-
ცი, ახლა დარწმუნებული ვარ რომ არა-
ფერი არ ვიცი. მხოლოდ ჩემი სწავლის მიღე-

— 7 —

ბის სარგებლობა ის არის, პირველი რომ, ამ
ჟამად მე მხოლოდ ერთი საქმე ვიცი, ის არის
რომ არაფერიც არ ვიცი. მე ღმერთების

მხრივ მასწავლიდნენ რომ, იმათ გაუჩენიათ კაცნი და ისინი სწყალობენ კაცთა, თუ კაცნი იცხოვრებენ იმათ ნებისა თანახმად. თუ იმათ ნების თანახმად არ იცხოვრეს და არ აასრულებენ იმას, რასაც ღმერთები უბრძანებენ, მაშინ სასტიკად დასჯიან ისინი. ვთქვათ, ღმერთებს რა უნდათ ჩვენგნით? და როგორ გვიბრძანებენ რომ ჩვენ ვიცხოვროთ?”

სოკრატს მოაგონდა ის ყველა, რაც რომ თავისთვის ესწავლებინათ ღმერთებზე. იმ ჟამად ბერძნებს მრავალი ღმერთები და ღმერთანი ჰყვანდათ: პირველი ისე მიეჩნიათ, ზეციერ ღმერთად, მეორე ზღვისა, მესამე ქარისა, მეოთხე მზისა, მეხუთე ლაშქრობისა, მეექვსე სიხარულისა და მეშვიდე სიკვდილისა.

ჰყვანდათ კიდევ ღმერთანი, მეცნიერების ღმერთა, მტრობის ღმერთა, ხვნა-თეს-

— 8 —

ვის ღმერთა, ხელ-საქმის ღმერთა და სხვანი მრავალნი ღმერთანი. ღმერთების მხრივ ეწერა რომ, ისინი იმყოფებიან ზეცას, როგორც კაცნი ქვეყანაზე და უმტერდებიან თავიანთში ერთმანეთს და კაცსაც კი მტრობენ.

რომელ ღმერთსაც ზევსს (არმაზდს) ეძახიან, იმან დაიწყო თავის ხელმწიფობა ზეცას, იმით რომ, თავის მშობელი მამა ჯოჯოხეთი ზეციდამ გადმოაგდო. მაშინ მოაგონდა სოკრატს, აგრეთვე ის, რომელიც თავისთვის კიდევ ესწავლებინათ ის, როგორც

ზევსი ღმერთი ჩხუბობდა თავის ცოლთან და ატყუებდა იმას.

თუნდა რომ იგინი ღმერთებად ირიცხებოდნენ, მაგრამ მათი მოქმედება და საქმე, ხალხის საქმესავით არის.

იფიქრა კვალად სოკრატმა და თქვა; არა ეს ღმერთნი ჭემმარიტნი ღმერთნი არ არიან, ამათ საშუალებით შეუძლებელია გაგება, თუ როგორ უნდა იცხოვრონ კაცთა! ეს ღმერთნი ისეთივე სუსტნი თვისე-

— 9 —

ბისანი არიან, როგორც კაცნი და თვით ეს ღმერთნი ჭემმარიტების მოთხოვნილების თანახმად არ ეკიდებიან; მაგათგან არ შეიძლება სწავლა — და კეთილისა ბოროტისაგან გარჩევა. ჭემმარიტი ღმერთი კეთილი უნდა იმყოფებოდეს და უნდა შეემლოს სწავლება ხალხისა, თუ როგორ უნდა იცხოვრონ.”

სოკრატმა დაიწყო ძებნა, იმ გვარ ღმერთისა. წლობით ფიქრობდა და წვალობდა სოკრატი, ისე რომ დღე და ღამ მოსვენება არა ჰქონდა ამ ფიქრებით. მხოლოდ მოატანა იმ დრომ, როდესაც სოკრატს გამოეცხადა ისა რასაც რომ ეძებდა. იმან ჰპოვა ის ღმერთი რომელსაც თვითონ ეძებდა, რომელსაც არა სცნობდნენ იმ ჟამად ბერძნები და სოკრატმა კი იპოვა, არამც თუ სხვაგან არამედ თავის გულში და გულის სიდრმეში.

სოკრატი როდესაც ჭემმარიტ ღვთის ძებნაში იყო, ბევრს შეხვდებოდა დღე ან

ღამე, როდესაც ჰფიქრობდა და ჰსურდა

— 10 —

რომ რომელიმე საქმე დაეწყო, უეცრად მოესმოდა თავის გულის ხმა, თუ საწარმოებელი საქმე კეთილი იყო, ის ეუბნებოდა: „სოკრატ აწარმოეო“, თუ რომ ბოროტი იყო, ეუბნებოდა იგივე ხმა, „ნუ აწარმოებ სოკრატ“ და სოკრატი ყოველთვის ყურადღებას აქცევდა იმ ხმასა რომელიც დღე დღითი უფრო და უფრო ცხოველდებოდა სოკრატის გულში. იგი ხმა რა კვალზედაც აყენებდა სოკრატს, ეს ყველა ჭეშმარიტი გამოდიოდა.

სოკრატი ყოველთვის იმ ფიქრში იყო, „და ჰკვირობდა თუ ეს ხმა რა უნდა იყოს რომ ყოველთვის კეთილ კვალზედ მაყენებსო!.. ეს ჭეშმარიტიაო რომ, კეთილ კვალზე დამყენებელი ჩემის თავისა, მე არა ვარო, მხოლოდ ერთი სხვა არსება რამ უნდა იყოსო ჭეშმარიტი, ჩემ კეთილ კვალზედ დამყენებელი, და სხვა არსება ვინ უნდა იყოსო? ეს რა ხმა არის რომელიც ყოველთვის კეთილს და ჭეშმარიტს მეუბნება და მასწავლის რომ მე ჭეშმარიტად ვიც-

— 11 —

ხოვრო, მე ნამდვილად დარწმუნებული ვარ რომ ეს ხმა ღვთის ხმა უნდა იყოს.

სოკრატმა იმ ხმას დარქვა მას შემდეგ, ღმერთი. იმ ხმამ აჩვენა სოკრატს ის რასაც ეძებდა და რაც ჰსურდა გაეგო. თუ

როგორ უნდა ეცხოვრა კაცთა.

როდესაც სოკრატმა იცნა ის ღმერთი, მაშინ იგრძნო რომ ყოველ კაცსაც შეუძლიან თავისებურათ იცნოს იგი, — და თავისებურათაც სხვას შეუძლიან გაგება იმ ხმისა, თუ როგორ უნდა იცხოვროს კაცმა.

სოკრატი ფიქრობდა და ამბობდა, „ეს ჩემი გაგებულნი საქმე ძლიერ დიდი საქმეაო, ამიტომ რომ მე თანადამსწრე ვიყავ ჭეშმარიტებისა და გავიგე კეთილი, მაშასადამე მეც უნდა სხვას ვასწავლო, რადგანაც შეუძლოთ იმათაც კეთილი ცხოვრება.

როდესაც სოკრატი დარწმუნდა და დაეთანხმა იმ ხმას, იმ ჟამად მამა მისი გარდაცვალებული იყოს, და თვითონ სოკრატიც დასახლებული იყო — და ჰყვანდა რამდენიმე შვილიც. როდესაც თავის მეუღ-

— 12 —

ლეს უთხრა რომ იმას გამოსცხადებია ღვთის ხმა. ცოლმა არ დაუჯერა, მაგრამ როდესაც სოკრატმა უამბო მას რომ თვითონ განძრახვა აქვს, ეს საქმე ყველასაც განუზიაროს და ასწავლოს. ცოლმა დაიწყო გაშფოთება რომ, არავის ასწავლოს ის ხმა რომელიც სოკრატს გამოეცხადა. ეუბნებოდა: „მაგას ნუ იზამ, საქმიდამ და საბადებლიდამ უნდა ხელი აიღო და დაიწყო ხალხის სწავლა, რა სარგებლობა? ეს იცოდე რომ თავს ხიფათში გაიხვევო და მაშინ ჩემი და ყმაწვილების დღეც უნდა გამწაროვო, მაშინ ჩვენი ცხოვრება და მდგომარეობა რა იქნებაო? მოდი ყური

დამიგდე და თავი დაანებე მაგ აზრსაო,
უშენოთაც ბევრნი არიან მასწავლებელ-
ნიო“.

სოკრატმა არას გზით არ გაუგონა ცო-
ლის რჩევას. ის ჰხედავდა თავის გარეშემო
მთელი ერი თავის წრეში იტანჯებოდა და
ცუდს მდგომარეობაში იყო ჩავარდნილი,
ამიტომ რომ არ იცოდნენ თუ როგორ ეც-

— 13 —

ხოვრათ, მაგრამ რადგანაც სოკრატს ესმო-
და ეს საქმე, ამიტომ არ უნდოდა თავის
გულის სიღრმეში დაემალა. ღვთის ხმაც
ერთსა და იგივეს ეუბნებოდა სოკრატს.

ძლიერ ძველ დროიდან დაწყობილი,
ვიდრე სოკრატის დღემდის, ბერძნები კარ-
გად სცხოვრობდნენ. იმათ ქვეყანა თბილი
იყო და მიწა ნაყოფიერი, ყოველ საქმეს
თვითონ აწარმოებდნენ. მიწასა ხნავდნენ,
სთესავდნენ, ვენახებს აშენებდნენ, ფუტ-
კარს აწარმოებდნენ, პირუტყვს ამრავლებ-
დნენ, (საქონელს) და სხვა. იმ დროს არც
მდიდარი სჩანდა არც თუ ღარიბი, არც
ბატონნი იყვნენ და არც ყმანი, ყოველნი
თავის თავს ემსახურებოდნენ და სცხოვ-
რობდნენ თანასწორედ.

შემდეგ ბერძნებმა დაიწყეს გალაშქვრა
და ომიანობა, თავიანთ მეზობელ გვარ-ტო-
მებთან და ძლიერ შეაწუხეს ისინი, ომია-
ნობის დროს დიდძალი დავლა იშოვეს
ოქრო, ვერცხლი, თვალ-მარგალიტი და
მრავალი საუნჯენი, აგრეთვე მრავალი ტყვე-

ნიც კი ჩაუვარდათ და მოასხეს, ყველამ თავ-თავისად მონებათ გახადეს; — ომიანობის მიზეზით ბერძნები ძლიერ გამდიდრდნენ, რომელიც ყველას იმათი ცხოვრება თან-და-თან ცუდს მდგომარეობაში ჩავარდა. რადგანაც რომელნიც მამაცნი და ვაჟკაცნი იყვნენ, სამხედრო სამსახურში შევიდნენ, რომელნიც ჭკვიანნი იყვნენ, სამოქალაქო თანამდებობა მიიღეს, რომელთაც ვაჭრობა შეეძლოთ, ვაჭრობა დაიწყეს. და ამით ყველამ ხელი აიღო მძიმე მუშაობიდან. მათგანს არც ერთს არა ჰსურდათ მძიმე მუშაობით ხელი გაეძრათ.

სოკრატის დროს ათინაში მონანი ბევრნი იყვნენ ვიდრე ბატონები: ბატონები იქნებოდნენ რიცხვით (ას ათას სულამდის 100,000) მონები კი 350,000 სულამდის. ყოველ საქმეს მონები ასრულებდნენ, ისე რომ ბერძენთა კეთილშობილთა ძლიერ სირცხვილად მიაჩნდათ მუშაობა ანუ რომელიმე მძიმე საქმეში ხელის გაძვრა. მებატონების საწადელი და ცდა ის იყო ყო-

ველთვის რომ, როგორ მოახერხონ და ან რა მანქანებით შეიძინონ დიდრონი ვაჭრობა, ანუ მაღალ ხარისხოვან სამსახურში შესვლა, რომ იმით გამდიდრდნენ. და ანუ რა გზით იხელთონ და მოიპოვონ ძლიერი და ღონიერი მუშა მოსაქმე მონანი. და მონების ცოლ-შვილნი, იმიტომ

რომ თვითონ უდარდელად და განცხრო-
მით ეცხოვრათ.

ამ გვარად სცხოვრობდნენ იმ ჟამად
ბერძნები, შემდეგ და შემდეგ ძლიერ შე-
ვიწროვდა დაბალი ერი, არავის აზრი არა
ჰქონდა ჭეშმარიტი ცხოვრებისა სულ გლე-
ჯა-ყვლეფაში იყვნენ ერთმანეთისა, არც
შველოდნენ თავანთ მოძმესა და არც იბ-
რალეზდნენ თავიანთ მონებს და მონის
ცოლშვილსა — და ყველა ისინი განუსაზღვ-
რელ ტანჯვაში ჰყვანდათ ყოველთვის.
მხოლოდ ყოველი კაცი იმას ჰფიქრობდა
რომ სხვა მოვდრიკოთ კისერზედ შევასხ-
დეთო და თავზე კაკალი ვამტვრიოთო და
ისე ვატაროთო.

— 16 —

სოკრატმა ნახა რომ, ერი ძლიერ ცუდ
მდგომარეობაში ჩავარდა და ძლიერ გაირ-
ყვნა“ თავიანთ მოქმედებით თავიანთ თავს
თვითონვე სტანჯავდნენ. სოკრატი გამო-
დიოდა მოედანზე და ყოველ შემთხვევაში
უქადაგებდა ერსა, იმას რაც რომ თავის
გულიდამ ხმა ესმოდა და რა კვალზედაც
აყენებდა იგი ხმა, მაგალითად ხმა ეუბნე-
ბოდა იმას რომ, ხალხის მდგომარეობა
ცუდი სიცოცხლე არისო, ერმა მაგ გვა-
რად არ უნდა იცხოვროსო.

II

კაცმა როგორ უნდა იცხოვროს.

ერთ ჟამად სოკრატი შეხვდა მოედანზე ერთ ახალგაზრდა მდიდარ კეთილ-შობილს, რომელსაც სახელად ეწოდებოდა არისტონ. არისტონი ამაყი და თავხედი ყმაწვილი კაცი არ იყო, ის გულმშვიდი ახალგაზრდა

— 17 —

კაცი იყო; მხოლოდ ისე ცხოვრობდა როგორც სხვა მდიდარი ბერძნები, ის არა საქმეში არ იყო, და არც არას აწარმოებდა, ის მხოლოდ ემსახურებოდა თავის ქეიფს და თავის თავსა, და ყოველთვის სულ ლხინში და მხიარულებაში ატარებდა დროს.

სოკრატმა შეხვედრისათანავვ დაუწყო იმას ლაპარაკი, როდესაც ხალხმა ნახა რომ სოკრატი არისტონს ელაპარაკება მრავალნი მოგროვდნენ, დაუგდეს სოკრატს ყურის გდება. სოკრატი ამბობს.

— არისტონს გაუმარჯოს, სადა ხარ არისტონ დიდიხანია არა სჩანხარ? გეტყობა რომ საქმების გამოთ არა გქონია დრო და ჩვენსავით ცუდათ დროს არ ატარებ.

— არა უპასუხა არისტონმა: მე რა საქმე უნდა მქონდეს! არც საქმე მაქვს გასაკეთებელი და არც თუ ვსაჭიროებ, მე უსაქმოთაც კარგა ვსცხოვრობ, მე ხომ ღარიბი არავარ, მაღლობა ჩემს ღმერთებს

სიმდიდრე ბევრი მაქვს და არა მაკლიარა,
მამასადამე რა გაჭირვება მადგია რომ უბ-

— 18 —

რალოდ ვისაქმო და თავი გავიტანჯო?..
ის სხვა საქმეა თუ მმართველობის თანამ-
დებობაში ამომირჩევდნენ და დამნიშნავ-
დნენ რომელიმე საქმეზედ, მაშინაც ჩემის
სახელისა და პატივის გულისთვის მივიღებ-
დი ჩემს თავზედ, მაგრამ ვინ იცის იმასაც
ავასრულებდი თუ არა.. როდესაც კაცი
ერთ რომელსამე სამსახურს მიიღებს თა-
ვის თავზე მაშინ უნდა ათას ნაირ ფიქრში
და მზრუნველობაში ჩავარდეს. გინდა თუ
არა უნდა წახვიდე მოხვიდე, გაიგო, ილა-
პარაკო ან დასწერო და სხვა ამისთანა სა-
ქმესაც ჩემთვის მომეტებულ დავიდარაბა-
თა ვსთვლი, რათ მინდა რომ ჩემს თავს
მაგდენი მწუხარება მივაყენო, ფული-
ბევრი მაქვს და მონები მრავალნი მყვანან, რაც
მოვინდომო მზათ არის, ვცხოვრობ მხია-
რულად, და უდარდელზად, არც არაფერი
მაკლია...

— ჭეშმარიტია ეგ რომ სრულებით
დარდი არა გაქვსრა მაგრამ, კარგი იქნებო-
და ბოლომდის შენს მთელ სიცოცხლეს
თუ მაგ გვარად გაატარებდე.

— 19 —

— რათ უნდა იყოს ცუდი, სხვა რა იქ-
ნება მაგაზე კარგი? როდესაც შენს მთელს
სიცოცხლეს სულ ქეიფში და მხიარულე-

ბაში ატარებდე?..

— სწორედ საქმეც მაგაში მდგომარეობს, რომ ძლიერ კარგია მაგ გვარი სიცოცხლის გატარება, უპასუხა სოკრიტმა. რა საქმეც ჩვენ კარგად მიგვაჩნია, ყოველთვის კარგი არა დგება. თქვენ გსმენიათ ჰერკულესის ანბავი?.

— ვის არა სმენია ჰერკულესის ანბავი! თუ ის, რა გმირი და ვაჟკაცი ყოფილა და რა შესანიშნავი საქმეები ჩაუდენია და იმით სახელი და დიდება მიუღია! სთქვა არისტონმა.

— ეგ კეთილი მაგრამ, შენ ისიც გსმენია იმან როგორ მოიპოვა ცხოვრების გზა? უპასუხა სოკრატმა.

— ეგ კი არ გამიგია.

— თუ არ გაგიგია, მე შენ დაწვრილებით გიამბობ, უთხრა სოკრატმა: ჰა, გასურს გიამბო?

— 20 —

— გვიამბე, გვიამბე, სოკრატ, ერთ ხმათ სთხოვეს შეკრებილმა ხალხმა რომელნიც ყურს უგდებდნენ სოკრატის ლაპარაკს. სოკრატმა დაიწყო, მოთხრობა.

„მაშასადამე კარგად გაიგეთ, როცა ჰერკულესი ხანში შევიდა, დიდ საფიქრებელში ჩავარდა თუ თავისთვის რა გზა ამოირჩიოს ცხოვრებისა? ის ერთხელ სასეირნოდ წავიდა და ერთთავად სულ იმ ფიქრში იყო, როგორ მოახერხოს და როგორ იცხოვროს ბედნიერად. იმან ბევრი იარა თუ ცოტა, იმ ფიქრში, გავიდა ერთ დიდ ველ-

ზე, ნახა რომ ორნი დედაკაცნი მოდიან სწორედ თავისკენ. ჰერკულესი ძლიერ გაჰკვირდა და თვითონაც ფეხი დააჩქარა იმათ მისაგებებლად. იმ ორ დედაკაცთაგანი ერთი არც მაღალის ტანისა იყო, არც თუ დაბალი ტანისა, არც სქელი იყო ძლიერ არც წვრილი, არც ძლიერ მორთულ-მოკაზმული; იმას ეცვა უბრალო ტანისამოსი, ის წყნარის ნაბიჯით მოდიოდა და არა სიჩქარით. მეორე კი ტანად მაღალი

— 21 —

იყო და სქელი, ტანთსაცმელი ეცვა ძლიერ ძვირფასი და სახეზედაც ფერ-უმარილი ნაცხები. პირველი მომავლობით წყნარად მოდიოდა და არც ეჩქარებოდა, არც აქეთ იქით იყურებოდა. მეორე კი ერთთავად მტკრევით მოვიდოდა და თავმოწონებით აქეთ იქით იხედებოდა და ზოგჯერაც თავის ტანზე დაიხედავდა ხოლმე, როდესაც ეს ორივენი მოახლოვდნენ ჰერკულესს, კარგად ჩაცმულმა ისკუპა ერთის გადმოხტომით და ჰერკულესის წინ დადგა — უთხრა იმან: მე ვიცი ჰერკულეს შენ ფიქრობ იმაზე რომ, რა ცხოვრება ამოირჩიო უფრო უკეთესი, და რა გზას დადგე. აი, ამიტომაც მოვსულვარ მე რომ გაჩვენო კეთილი გზა ცხოვრებისა, რომელიც ყველაზე უკეთესია, თუ მე დამიჯერებ და ჩემს გზას მოჰყვები, ბედნიერი იქნები ყოველ ჟამს — და სიხარულშიაც, გაჭირვებას არასოდეს არა ნახავ არც იშრომებ და არც იზრუნავ, არც არაფრისთვის დაღონდები. ერთ სიხარულ-

ლიდამ გადახვალ მეორეში, და მხოლოდ

— 22 —

შენი ფიქრი ის იქნება რომ შენ თვითონ-ვე ამოირჩიო თუ რა სასმელ-საჭმელს შეექცე რომ უფრო გემრიელი და შემრგო იყოს, და აგრეთვე რომელი ქვეშსაგები რბილია და თბილი,— და რომელი სიხარული და დროს გატარება იქნება უკეთესი. შენი დიდი შრომა მხოლოდ ეს იქნება, რომ ბრძანო რაც რომ გუნებაში გაგივლის ყველაფერი მზათ იქნება, მხოლოდ შენს ბრძანებას სხვები ასრულებენ მსწრაფად.

„სქელი ქალის ამისთანა დაპირება ძლიერ მოიწონა ჰერკულესმა და იმას ჰკითხა: შენი სახელი რა არისო?

მან ქალმა უპასუხა: „ჩემი ნამდვილი სახელი არის აწმყო ბედნიერება“, მხოლოდ ჩემ მომშურწე მტრებმა დამარქვეს სიმშურნით, ხელლია ქალი (ქარაფშუტა).

„მეორე ქალი პირველის ლაპარაკის დროს წყნრად იდგა თავისთვის ხმაც არ ამოუღია, მხოლოდ როდესაც დაასრულა სქელმა ქალმა თავის ლაპარაკი,

— 23 —

მაშინ დაიწყო მეორე ქალმა ლაპარაკი და უთხრა: წინადავე გეტყვი ჩემს სახელს: მე მეძახიან სახელად „ჭეშმარიტებას“ (ანუ სიმართლეს), ამის მეტი მე სხვა სახელი არა მქვიათ რა, მე თქვენ გაკვირვებაში არასოდეს არ შეგიყვანთ ანუ უმეცრებაში, რო-

გორც ამან მოიქმედა, მე ჭეშმარიტად გეტყვი თუ რაში მდგომარეობს კაცის კეთილი ცხოვრება, მაშინ თქვენ თვითონვე მიხვდებით ჩემს რჩევას და შენ იქნები კეთილ-მდგომარეობის კაცი. თქვენ თვითონ კარგად იცით რომ დედამიწა შეუმუშავებლად ნაყოფს არ გამოიღებს კეთილს, თუ იმას პატივი არ მიეცი, თუ კაცი მოინდომებს რომ იყოლოს საქონელი ხარი, კამეჩი, ძროხა, ცხენი და სხვა. იმან პირველად უნდა იზრუნოს იმათთვის კარგი ბოსელი, ანუ გომი, შემდეგ სხვა და სხვა მათი საჭიროება, რომ მნახველმა არამც თუ დასძრახოს არამედ ქება დაუწყოს ყოველთვის და ღმერთებმაც მოუწონონ და შეიყვარონ იგი, უნდა იმათი ნება აასრულოს,

— 24 —

იმათი ნება ის არის რომ, შენ შენის შრომით დააჯილდოვო სხვის შრომა. აი ამ გზაზედ წაგიყვან შენ და ამ გზითაც მოიპოვებ კეთილდღეობას“.

„ჯერ მეორე ქალს თავის ლაპარაკი არ დაესრულებინა რომ პირველი შუა შემოვიდა და სთქვა.

— ხედავ ჰერკულეს, რა გაჭირვებულ გზაზე გაყენებს! შრომა, შრომა და სულ შრომა, სულ შრომას გპირდება. მაგრამ სიხარული იქნება თუ არა ის არავინ იცის, ის უფრო კარგი არ არის რომ ჩემს კვალს მოჰყვე? ჩემის კვალის მოდევნით შენ შრომა და გაჭირვება არასოდეს არ გექნება, მე გარწმუნებ რომ პირველ ნაბიჯზევე

სიხარულს ნახავ. ტკბილად იცხოვრებ, გემრიელ საჭმელ-სასმელებს იგემებ და მოსვენებითაც დაიძინებ. მოდი დამიჯერე მოკყევ ჩემს კვალს, უთხრა თავ-მოწონებით და ჰსურდა დაეპყრა ჰერკულესი ხელიდამ.

— მომითმინე უთხრა მეორე ქალმა, თქვენ ეგა გპირდებათ გემრიელ სასმელ

— 25 —

საჭმლებით სიამოვნებას, თქვენ გგონიათ რასაც გეუბნებათ კარგ რასმეს გეუბნებათ?.. იმას რასაც რომ შენ გპირდება, თვითონ მაგან არც ჭამა იცის არც სმა. ეგა სჭამს სვამს, ყოველთვის უდროვოთ დაუწყნარებლივ, ეგა სჭამს და სვავს არამც თუ საჭიროებას ჰგრძნობდეს, მხოლოდ ცუდაობის გულისთვის და ამაოთ დროს გატარებისათვის, მაგან თვითონ არ იცის თუ რა ჩაიდინოს რომ იმით გაერთოს. მაგან თვითონ არაფრის გემოარ იცის საუკეთესო სასმელ საჭმელებისა და შენ კი გპირდება რომ ვითომც შენ გემრიელ საჭმელებს გაჭმევს ყოველთვის და თბილ და რბილ ლოგინშიც მოგასვენებს ყოველთვის, მაგას თვითონვე არასოდეს არა აქვს მოსვენებული ძილი, ეგ ყოველთვის მოსვენებული ძილისთვის რბილსა და ყურთუკის ქვეშსაგებებს იშლის რომ როგორმე მოისვენოს მაგრამ, იმაზედაც კი ვერ ისვენებს და ვერ იძინებს, ეგ როდესაც წვება დასაძინებლად ყოველთვის მაშინ ჰფი-

ქრობს ქეიფს და დროს გატარებას, იმიტომაც არასოდეს მოსვენება არა აქვს, მაგას ყოველთვის ისა ჰსურს რომ ქეიფში და ლხინში იყოს. კაცი ყოველთვის მოსვენებით და ტკბილად მაშინ დაიძინებს როდესაც შრომობს, ე. ი. შრომის შემდეგ. ეგ როგორ დაიძინებს? როდესაც მოსასვენებლად დროება არა აქვს. მე კარგა გცნობთ შენცა და მაგასაც და სხვა გაჭირვებულებსაც, რომელნიც მაგან დაკარგა თავისის ცრუ იმედებით და სიცოცხლის სიმწარით. განა ცოტანი არიან იმისთანები რომელნიც ამ ჟამად სწყევლიან მაგას, იმიტომ რომ, მაგან თავისის მიზეზობით გაფუჭა იგინი და იმათაც თავიანთ სიჭაბუკე. ამიტომაც კეთილგონიერნი ხალხნი მაგას სძრახავენ და დარდიმანდ ხელგაშლილს ეძახიან, მაგრამ ვინც ჩემს კვალს გამოჰყოლია, არც ერთი არ მოტყუებულა. რომელნიც სიჭაბუკიდგანვე ჩემს წრეს მოჰყოლიან ყველანი დამიკმაყოფილებია სულითა და პატიოსნებითა, ყოველნი ჩემს და-

ყენებულს გზაზედ მომეტებული სიხარული უნახავთ ეიდრე სიმწუხარე, ყოველნი იმათ პატივს აძლევენ და პატივცემულად მიაჩნიათ ისინი. ყოველნიც კმაყოფილის გულით იხსენიებენ თავიანთ წარმავალს დროებას და კმაყოფილის გულით ელოდებიან სიბერის ჟამს სამარეში ჩაწოლას.

მაგისაგან კი შეძრწუნებულნი არიან. ჩემ-
ზედ არა მგონია რომ თქვან, თუ მე მამე-
ტყუებინოს ვინმე, ყოველნი მე პატივსა მცე-
მენ და ჭემმარიტებათ მიუღივართ. აი, რა
გვარ ცხოვრებას გიძღვნი ჰერკულესს.

„ჰერკულესმა ბევრი აღარა იფიქრა რა და
თავის სიცოცხლე ჭემმარიტების კვალს მია-
დევნა, იმრომა ხალხისთვის, ემსახურა
იმათ თუ ღმერთებს და თვითონაც კეთილ
ცხოვრებაში იმყოფებოდა ყოველთვის.

სოკრატმა როდესაც გაათავა თავის მო-
თხრობა, არისტონს უთხრა: „იფიქრე შენ
არისტონ, იმ ორთა შუა რომლის კვალს
უნდა მიჰყოლოდა „აწმყო ბედნიერე-
ბას“ თუ „ჭემმარიტებას?“ გადასწყვიტე

— 28 —

ვიდრე დროს გაქვს, ეიდრე სიბერე შორსა
გაქვს და სინანული ახლო, თორემ ბო-
ლოს სინანული გაგიხდება უჭკუობა, ან
ხალხი არ მოიმდურო ანუ თუ ღმერთები
და ისე არ მოკვდე.

III

როგორ უნდა მოვლა ხალხსა.

ერთხელ სოკრატმა გაიგო რომ, გლავ-
კო სახელოვან ერთ მდიდარ კაცს ჰსურს
ქალაქის მმართველად გამწესდეს. სოკრა-
ტი იმას კარგად იცნობდა ადრევე რომ ის

გამოუცდელი კაცი იყო და იმის ნახვა მოინდომა.

ერთხელ სოკრატი შეხვდა იმას ქალაქის მოედანზე, ნახა რომ გლავკო დგას ხალხთა შუა და ხალხი დიდის პატივცემით ელაპარაკება იმას. ყოველი იმათგანი იმედულებდა რომ ის მალე მიიღებდა ქა-

— 29 —

ლაქის მმართველობას და გლავკოსაგან დიდი იმედი ჰქოდათ ერსა გაჭირვების დროს დახმარებისა.

გლავკოსაც იმედი ჰქონდა, რომ უეჭველად თვითონ ამოირჩევდნენ თავიანთ ქალაქის მმართველად, და ამისთვისაც ამპარტავნად იდგა ხალხთა შორის.

მოუახლოვდა იმას სოკრატი.

— გლავკოს გაუმარჯოს, სალამი უძღვნა სოკრატმა! მე გამიგია გლავკო რომ თქვენ უნდა ამოგირჩიონ ქალაქის მმართველად.

— დიახ, იმედი მაქვს: — უპასუხა გლავკომ.

— რატომ, კარგი საქმეა, უთხრა სოკრატმა: იმ დროს დიდი დიდება და პატივი გექნებათ და იმედიცა მაქვს რომ ერს კეთილდღეობა მიანიჭო, რასაკვირველია მაშინ შენი სახელიც გაითქმის მთელ ათინაშთ.

— რასაკვირველია ეგ ეგრე იქნება, უპასუხა გლავკომ: რატომაც არ უნდა მივცე კეთილდღეობა.

— კარგი მმართველი ის იქნება უპასუხა სოკრატმა, ვინც დაეხმარება საკეთილდღეოთ და სარგებლობას რასმეს მისცემს, ესე არ არის?

— რასაკვირველია ეგ ეგრეა, უპასუხა გლავკომ.

— მაშასადამე გთხოვ რომ მითხრა, ხალხს რა სარგებლობას მოუტან და რით გინდა დაიწყო შენ საქმე პირველად?

— მაშინ გლავკო ძლიერ დაფიქრდა და პასუხი ვერაფერი მისცა, ჯერ-ჯერობით გლავკოს არაფერი არ ეფიქრნა იმ საქმეზედ თუ საიდგან უნდა დაიწყო საქმე, ჯერ ის ჰფიქრობდა, სოკრატმა უთხრა:

რა დიდ ფიქრში ჩავარდი, განა ეგრე ძნელია მაგის გაგება? თუ საიდგან გინდა დაიწყო საქმე და როგორ მიაწიქო ერს კეთილდღეობა? ერიც შედგება იმისთანა პირებისაგან როგორც ჩვენ ყველა. თუ თქვენ მოინდომოთ რომ მოძმეს სიკეთე უყოთ, პირველი საქმე იქნება შენი რომ, ყოველთვის უნდა იზრუნოთ იმათთვის და

იმათ სარჩო-ქონების წარმატება მისცეთ და გაამდიდროთ ისინი.

— ეგ ნამდვილია, უპასუხა გლავკომ.

— ეს იმას ნიშნავს უთხრა სოკრატმა: თქვენ იმ გვარად უნდა იმოქმედოთ ხალხის გულისთვის რომ როგორმე სარგებლობა მოუტანოთ და ყოველნი გაამდიდ-

როთ. ესე არ არის!

— რასაკვირველია ეგ ეგრეთა, უპასუხა გლავკომ.

— აბა როგორ უნდ იმოქმედო რომ ყველანი გამდიდრდნენ?.. ჰკითხა სოკრატმა: მე ესე ეფიქრობ რომ ამ შემთხვევაში ყოველს უნდა მომეტებული შემოსავალი ჰქონდეს და მცირე გასავალი. შენ რას იტყვი ამაზე?

— მეც მაგ აზრზე ვდგევარ, უპასუხა გლავკომ.

— მაშასადამე მითხარ გლავკო, ამ ჟამად ჩვენს ერს შემოსავალი საიდან აქვს და რამდენი ექნება? მე ვიცი რომ შენ ნათლად გეოდინება ეს ყველა.

— 32 —

— არა მე გეტყვი ვერაფერს მაგაზე უპასუხა გლავკომ, იმიტომ რომ ჯერ არ მიფიქრია მაგ საქმეზე.

— ვთქვათ მაგ საქმეზე ჯერ არ გიფიქრია, უპასუხა სოკრატმა, მე ვიცი რომ ეს კი უეჭველად გამოანგარიშებული გექნება, ერს რამოდენა ხარჯი ექნება? რასაკვირველია თუ მომეტებული ხარჯი ექნებათ, თქვენ ამას ადრევე მოიფიქრებდით, თუ როგორ უნდა შეუმოკლო ეს ხარჯი.

— არა, უპასუხა გლავკომ: მაგაზე ახლავე ვერას გეტყვი, ამიტომ რომ, ჯერ არც მაგაზე მომიფიქრებია.

— თქვენ ამაზედაც ჯერ არ მოგიფიქრებიათ, გაუმეორა სოკრატმა, ესეც არაფერი, მაგაზე შემდეგაც იფიქრებთ, ვგო-

ნებ რომ თქვენ ერთთავად იმ საქმეზე ჰფიქრობდით რომ ერი როგორ გავამდიდროვო. რა გიფიქრია მაგაზე, როგორ შეიძლება და რით გამდიდრდება ერი?..

— უპასუხა გლავკომ, ჩემის აზრით ერის გასამდიდრებლად ყველაზე უკეთესი საშუ-

— 33 —

ალება ის იქნება რომ ომი დაიწყოს რომელსამე მხარეს და დავიპყროთ სხვა და სხვა გვარ-ტომნი, წავართვათ იმათ ყოველი სიმდიდრე და გაუნაწილო ჩემს ერსა.

მაგას ძლიერ სწორეთა ბრძანებით, უპასუხა სოკრატმა; ხალხის გასამდიდრებელი საშუალება აი სწორედ ეგ არის, მხოლოდ ესეც კია რომ, გალაშქვრით რომელსამე მხარეს შეიძლება უბრალო ხარჯიც მოგივიდეს და ვერც გაიმარჯვო — და მაშინ უფრო ხალხი დაადარიბო, გამდიდრების მაგიერად. ფული ფულად დახარჯო ხალხის დაღუპვაც მომატებული იქნება. ეგ კარგად უნდა იცოდე რომ მაგ შემთხვევით ერი არას სარგებლობს, მაშასადამე უნდა უფრო დადარიბდნენ?..

— რასაკვირველია ეგ ეგრე იქნება, უპასუხა გლავკომ, მხოლოდ ომი უნდა დაიწყო იმ დროს როდესაც ჭეშმარიტად იცოდე თუ შენ დაამარცხებ შენ მოწინააღმდეგე მტერსა და არა თუ შენ ის.

— 34 —

— მაგალითად ვსთქვათ, დაუმატა სოკ-

რატმა: ეს წინადავე უნდა იფიქრო და გასაზრო ღონე და უღონობა შენის ხალხისა და აგრეთვე შენის მოწინააღმდეგისა და ისე დაიწყო ომი.

— ეგ ცხადია რომ ყოველი უნდა განისაზროს; უპასუხა გლავკომ.

— მაშასადამე მითხარ გლავკო, რამოდენა ძალა გვეყოლება ჩვენ სამხედრო მომზადებული. და ან რამოდენა ძალა ეყოლება ჩვენ მოწინააღმდეგეს, რომლის წინაც შენა გასურს ომი?

— მაგას შედარებით ვერ გეტყვი უპასუხა გლავკომ, უწიგნოდ ძნელია მაგის მოსაზრება.

— მაშ თქვენ ნაანგარიშები გექნებათ ადრევე და აღწერილი, გთხოვთ ამის ანგარიში მოიტანოთ ჩვენ წავიკითხავთ და გავიგებთ, უთხრა სოკრატმა.

— არა მე არაფერი არა მაქვს ნაანგარიშები და არც აღწერილი მაგის თაობაზე, უპასუხა გლავკომ: მტრის ჯარიც ხომ

— 35 —

არ შემიძლიან გამოვიანგარიშო?..

— ძრიელ სამწუხაროდ მიმაჩნია, რადგანაც თქვენ ამბობთ რომ მტრის ჯარი არ დაითვლებაო; უპასუხა სოკრატმა, მაშასადამე ჩვენ არ უნდა ვსთქვათ თუ მტერს უეჭველად დავამარცხებთ, ისინი ჩვენ დავამარცხებენ. მაშ როგორც ვხედავ შენის აზრით, ხალხის გასამდიდრებლად იმოდენა სარგებლობას არ მოიტანს. გაამდიდრებ ერსა თუ არა ეს ცხადი არ არის: მხო-

ლოდ ეს კი არის რომ ერს ბევრს და-
ლუპავ და გამდიდრების მაგივრად უფრო
დაადარიბებ: — მაშ ჩვენ ეს გაუშვათ უთ-
ხრა სოკრატმა: შენ ამ ჟამად ისა სთქვი
გლავკო, რამოდენა პურია საჭირო ხალ-
ხისთვის გამოსაკვებათ? პურის მოსავლები
წრეულ რა მდგომარეობაშია? ახლამდის
ეყოფათ თუ არა? მე ვიცი რომ ეს კი ად-
რევე გექნება განსაზღვრული.

— არა მაგაზედაც ჯერ არ მიფიქრია
უპასუხა გლავკომ, და ცოტა ხნის სიჩუ-
მის შემდეგ კვალად გააგრძელა, — თქვენ

— 36 —

ყოველი საქმის გამამძიებელი ხართ სოკ-
რატ, ეგ სად წავიდოდა რომ ყვლას შენ-
სავით მოგვეფიქრებინა და გაგვესაზრა, მა-
შინ ხალხის მოვლა და მმართველობა ძლი-
ერ ძნელი იქნებოდა.

— მაშ შენა გგონია ადვილია? უპასუ-
ხა სოკრატმა: ერთი სიტყვაცა მაქსვს სა-
კითხი გლავკო, მე გავიგე ვითომც თქვენ
მოგისურვებიათ შემწეობის მიცემა ბიძის
შენის ოჯახობისთვის და შემდეგ თავი მი-
გინებებიათ, — რაღათ დაანებეთ თავი?

— იმიტომ რომ ეს საქმე ძნელი იყო
ჩემთვის უპასუხა გლავკომ. თუნდა საქმე
ბევრი მაქვს მაგრამ ბიძაჩემი მე არას მი-
გონებდა.

— ჰხედავ გლავკო, თქვენ ერთი სახ-
ლობაც ეერ შეიძელით შენახვა და ახლა
გსურთ მთელი თემის შენახვა. კაცმა ყო-
ველ საქმეს შეიძლება ხელი მოსჭიდოს

მაგრამ, გამარჯვება იმას დარჩება ვისაც საქმის ძალა გაეგება და საქმეში გამოცდილია. ეცადე გლავკო პატივისა და დი-

— 37 —

დების ნაცვლად უბედურებში არ ჩავარდე. წადი ჯერ კარგა მოიფიქრე ყოველივე ესენი რომელიც მე გკითხე და შემდეგ ხალხის მმართველად აღმოიჩივე.

გლავკომ ხმა აღარ ამოიღო და მალე გაშორდა სოკრატს. მას შემდეგ გლავკომ გულიდამ ამოირეცხა ხალხის მართველად დადგენისა.

IV

რომელი სჯობს უფრო, მონა თუ ბატონი?

ერთხელ სოკრატს ეწვია თავის ახლო მეზობელი, რომელსაც სახელად ეწოდებოდა არისტარხი — და დაუწყო სამდურავი თავის აწმყო უბედურ მდგომარეობას და საქმის უკუღმართათ წასვლას.

— არვიცი რა უყო რომ, ჩემი საქმე კარგა წავიდეს სოკრატ? უთხრა არისტარხმა. მე ერთხელ მდიდარი ვიყავ და ბედნიერების სხივი მადგა, როდესაც ვაჭრობაში ვიყავ და აღებმიცემობას ვაწარმოებდი.

— 38 —

ამ ბოლოს დროს კი საქმე ძლიერ ცუდათ

წამივიდა და ვაჭრობიდამ დავეცი და გავკო-
ტრდი, ამ უბედურებაზედაც ზედ დაერთო
ომიანობა რომელშიაც დაიხოცნენ ჩემი
სახლიკაცები (ძმები), რომელნიც იმათი
ცოლ-შვილნი უნუგემოდ დარჩნენ. მაშინ
მე ძალაუნებლიედ საჭიროდ ვსცან მომე-
ყვანა იმათი ქვრივ-ობოლნი ჩემს მზრუნ-
ველობის ქვეშ. ამ ჟამად ჩემი ოჯახი შე-
ადგენს თოთხმეტ სულს, არ ვიცი როგორ
ვაცხოვრო და ვასაზდოვო ისინი? და ვარ
ამ უბედურ მდგომარეობაში..

— მე ძლიერა ვწუხვარ შენთვის, მე-
ზობელი, უპასუხა სოკრატმა: შენ რასა
ჰფიქრობ შენს მდგომარეობაზე როგორ
გინდა იმოქმედო რომ აიცილო თავი გა-
ჭირვებიდამ?

— მე მსურს ვალი ავიღო და კვალად
გავაგრძელო ვაჭრობა უწინდებულად, მაგი-
რამ არავინ მძლევს. იმიტომ რომ იციან
ჩემი საქმე ცუდად მიდის ერთთავად.

სოკრატმა თავი გაიქნია და სთქვა. — ეგ

— 39 —

კი მართალია, ხუმრობა საქმე არ არის
თოთხმეტი სულის რჩენა. მაგრამ აი შენი
მეზობელი შენი სარკეა, იმითი ოჯახი შე-
ადგენს ოც სულზე მეტს, ისინი ყოველნი
მამლარნიც არიან და ყოველთვის ფულ-
საც კი უკუაგდებენ ხოლმე.

— ჰაი თუ შენც შეადარე, უპასუხა
არისტარხმა. ჩემი მეზობელი ერთი კაცია,
და ცხრამეტი სული მონა-მოსამსახურე
ჰყავს, იმის მონები უფრო ბევრსა შრომო-

ბენ ვიდრე სჭამენ. მაგრამ ჩემი ოჯახობა თოთხმეტი სული ყოველთვის თავისუფლად არიან და არა შრომობენ.

— რა განსხვავება აქვსთ თავისუფლებს მშრომლებთან? უპასუხა სოკრატმა: იმიტომ რომ ისინი უფრო კარგნი არიან ვიდრე მონა მშრომელნი, აი ამით განსხვავდებიან.

— რასაკვირველია ისინი თავისუფალი ბერძნები არიან და მეორეები კი მშრომელნი მონანი.

— უპასუხა სოკრატმა, მაშასადამე შენის სიტყვით ისე გამოდის რომ, ვითომც

— 40 —

თავისუფალნი კარგნი არიან ვიდრე მშრომელნი! მაგრამ საქმით კი დიდი განსხვავებაა იმათ შუა. შენ ამბობ რომ, შენი მეზობელი იმით არის კარგი შენზედ რომ იმას მშრომელი მონები ჰყავსო. და შენ კი თავისუფალი ბერძნები. მაშასადამე მონებს შრომა სცოდნიათ და თავისუფალ ბერძნებს კი არა.

— არა ჩემნიც კი შეიძლებდნენ შრომას თუ ვისმეს ძალა დაეტანებინა, მაგრამ მე ხომ ვერ ვეტყვი და ვერც გაუბედავ რომ იმათ იშრომონ ისინი სახელოვანნი გვარის შვილნი არიან ჩამომავლობით, მე იმათ როგორ უთხრა რომ იშრომონ და თავიანთ შრომით მეც მაცხოვრონ და თვითონაც იცხოვრონ!?!.. მაშინ ისინი საწყინოდ მიიღებენ და ძლიერ შესწუხდებიან.

— განა ამ ჟამად თქვენს ოჯახში გაჭირვება და მწუხარება არ არის? ჰკითხა

სოკრატმა: ერთმანერთთან სიყვარულით და სიამოვნებით სცხოვრობთ?

— არამც თუ სიყვარული და სიამოვნ-

— 41 —

ნება, მხოლოდ ჩხუბის მეტი და სიძულვილის მეტი არა მესმის რა, უპასუხა არისტარხმა.

— გეტყობათ რომ უშრომობთაც თქვენში კმაყოფილება და სიამოვნება არაყოფილა და საჭმელათაც არა გქონიათ ლუკმა პური. ხომ ხედავ რომ შენი დიდი გვარისშვილობა არც პურს გაძლევს, არც სიყვარულს, ის უფო სჯობიან, რომ შენ იმათთვის ისეთი საქმე მოიგონო, რომ თავიანთ შესაფერი იყოს.

— მე შენი სიტყვის თანახმად მოვიქცეოდი მაგრამ, ჩემი ამ გვარი მოგცევა იმათთან არ შეიძლება, იმათ არ იამებათ და ხალხიც მაშინ მე დამძრახავენ უპასუხა არისტარხმა,

— ეხლა კი არა გძრახავენ? ჰკითხა სოკრატმა.

— როგორ არა ეხლაც კი მძრახავენ, რომელნიც კეთილნი სულნი არიან ჩემი ამგვარ ცხვრებისათვის, მაგრამ ფულს კი არავინ მაძლევს რომ ფეხზე დავდგე ხელმეორედ.

— 42 —

— აბა სწორედ საქმეც მაგაში მდგომარეობს უპასუხა სოკრატმა: აბა ერთი გა-

მოსცადე და თქვენებს საქმე გაუჩინე, მაშინ თქვენი საქმე უკეთესად წავა.

არისტარხმა სოკრატის დარიგება მიიღო. და ნახევარ წლის შემდეგ გზაზედ შეხვდათ არისტარხსა და ჰკითხა იმას თავის მდგომარეობა და ცხვრება.

— ძლიერ კარგათ ვარ უპასუხა არისტარხმა და მადლობელიცა ვარ შენი დიდად. იმ ჟამად თქვენ რაც დარიგება მამეცით, თქვენი დარიგება ყოველი ავასრულე და ახლა ჩემი საქმე ძლიერ კარგად მიდის. ერთი კაცი მე მენდო და ნისიათ მატყლი მამცა, ჩემა ოჯახობამ დართეს ის მატყლი, ზოგმა წინდები მოქსოვა, ზოგმა შალი და იმ შალიდამ ტანსაცმელი შეკერეს, ტანსაცმელი და წინდები მე მიმაქვს ვყიდი, მატყლის ფასი ხომ მაშინვე ამოიღო და მოგებაც კი დამრჩა. იმ დროიდან აქამომდე ჩვენ იმ საქმითა ვსცხოვრებთ, ყველანი მამდარნი ვართ და ფულიცა

— 43 —

გვაქვს ახლა ჩვენთვის, აღარც ჩხუბია ჩვენში და აღარც სიძულვილი.

— ხალხი რას ლაპარაკობენ ჰკითხა სოკრატემა?

— ხალხიც აღარა მძრახვენ ცუდად, უპასუხა არისტარხმა და გაიღიმა.

ერთ ჟამად სოკრატი შეხვდა მოედანზე, ერთ ახალგაზდა ყმაწვილ კაცსა, რომელიც სიცხისაგან გაოფლიანებული ჩრდილოში იწვა და დაღლილობა ეტყობოდა სახეზედ.

— სოკრატი მას მიუახლოვდა და ჰკითხა: რისაგან დადლილხართ ყმაწვილო მაგვარად?

— როგორ არ დავილღებოდი, სოფლიდამ აქამომდე ათი ვერსი გამომივლია ფეხით.

— გეტყობხა მძიმე რამ ტვირთი გკიდებია ზურგზე, ჰკითხა სოკრატმა?

— ყმაწვილი კაცი ძლიერ შესწუხდა ამისთანა სიტყვაზედ და უთხრა:

— 44 —

— ეგ რა ჩემი საქმეა, ტვირთისთვის მონა მყავს, და ტვირთი იმას ეკიდა.

— ისიც დაიღალა თუ არა?

— ის სრულებითაც არ დაღლილა, ჯანიანი კაცია, მთელი გზა სულ ღიღინით მოჰქონდა თავის ტვირთი, გეგონებოდა თუ იმას არაფერიც არა ჰკიდია ზურგზე.

— მე ძლიერ ვსწუხვარ თქვენთვის, უპასუხა სოკრატმა, იმიტომ რომ შენს მონას შესძლებია შენი სამსახურიცა და სხვისა მრავლისაც და თავის თავისაც, შენ კი ვერ შეგძლებია ვერც შენი თავის სამსახური და ვერც სხვისა.

ერთხელ სოკრატმა ნახა რომ ერთი ბატონი თავის მონას ძლიერ უწყალოთა სცემს მათრახით.

— სოკრატი მას მიუახლოვდა და ჰკითხა, რათა სცემ მაგას ეგრე უწყალოთ?

— როგორ არა ვცემო, უპასუხა ბატონმა: ძლიერ მჭამელია, ზარმაცია და მხო-

ლოდ ჰფიქრობს ძილზე და ქეიფზე ასი

— 45 —

მათრახიც რომ მოვარტყა ისიც კი ცოტაა ამისთვის.

სოკრატმა ბატონი ცალ მხარეზედ გაიხმო და უთხრა.

— განა თქვენ კი არ გიყვართ თბილათ და რბილად დაძინება, ანუ ტკბილად ჭამა-სმა და ქეიფის გაწევა?

ბატონმა არა უპასუხა რა.

— როდესაც შენ თვითონ მაგ გვარ განცხრომისათვის ზრუნავ, მაშ შენ რამდონი მათრახი გეკუთვნის დასაკრავად იმ საქმისათვის რა საქმისათვისაც შენ მაგასა სცემ? მაგასაც შენგან უსწავლია მაგ გვარი განცხრომა.

ბატონს არად ეჭაშნიკა სოკრატის ამ გვარი სიტყეები და მალე განშორდა.

V

როგორ უნდა ცხოვრება ხიზანთან.

როდესაც სოკრატმა თავი დაანება თავ-

— 46 —

ვის ხელობას და დაიწყო სიარული მოედანზე ხალხის საქადაგებლად და სასწავლებლად, სოკრატის ცოლს არ იამებოდა და ყოველთვის ჯავრობდა, იმიტომ რომ ის ყოველთვის თავის საქმეს სცდებოდა და

ცხოვრებაც უჭირდებოდათ. როცა ნახა რომ სოკრატითან მრავალი ხალხი გროვდება სწავლის მისაღებად, მაშინ კი ცოტა გულს იმედი მიეცა და იფიქრა „სწავლისთვის ხალხი საკმარისად დააჯილდოვებს სოკრატს, როგორც სხვა მასწავლებელნი სცხოვრებენ კარგად ჩვენც ისე ვიცხოვრებთ.“

სოკრატი კი ამ გვარად არა ჰფიქრობდა, ის ჰფიქრობდა, მე არ შემძლიან სწავლისთვის ხალხს ფული გადავახდევინო, მე ამას ვასწავლი რა კვალზედაც მე ღვთის ხმა დამაყენებს, მე ვასწავლი ჭეშმარიტებას; როგორ შემძლიან ამისთვის ფული გადავახდევინო“.

თუნდა რომ მრავალი ხალხი გროვდებოდა სოკრატის სწავლების მოსასმენად

მაგრამ სოკრატი მაინც არავის ფულს არ ახდევინებდა სწავლისთვის. ღარიბად სცხოვრებდა სოკრატი. სოკრატის ცოლს იმ გვარი ღარიბი ცხოვრება ძლიერ ეთაკილებოდა. ყოველთვის ის თავის ქმარს აყვედრიდა და ეუბნებოდა იმაზედ რომ ის ფულს არავის ახდევინებს სწავლისთვის. ზოგჯერ მეტისმეტი სიბრაზით ტირილს დაიწყებდა, ხან სწყევლიდა ხან ლანძღავდა. სოკრატის ცოლი ქსანიტიპა, ძლიერ გულმოსული დედაკაცი იყო, როდესაც გული მოუვიდოდა და გაანჩხლდებოდა, თავის თმების გლეჯას დაიწყებდა და რაც შეხვდებოდა ხელში აქეთ იქით გადაჰყრ-გად-

მოჰყრიდა. იმის ამ გვარ ქცევა-ხასიათი-საგან მთელი ოჯახი დატანჯული იყო, თუ სოკრატი თუ ყმაწვილები, მხოლოდ სოკრატი არასოდეს არ სწუხდებოდა და არც თუ ჯავრობდა ის, ან სულ დაჩუმდებოდა, ან როგორმე ეცდებოდა დაეშოშმინებინა თავის ცოლი. ერთხელ სოკრატის ცოლმა ძლიერ წრიდანმ გადასულად გალანძლა სოკ-

— 48 —

რატი, სოკრატმა ითმინა და ხმა არ ამოიღო. ცოლი ძლიერ გაანჩხლების შემდეგ აიღო სარეცხის წყალი და ქმარს თავს გადაასხა.

— სოკრატმა მაშინ ამოიღო ხმა და უთხრა: „აი სწორედ ეგრეც იყო საჭირო, ამოდენა ჭექა-ქუხილს უეჭველი იყო რომ, წვიმაც არ მოჰყოლოდა, გულდამშვიდებით უთხრა სოკრატმა და დაიწყო წმენდა გაწუწილი ტანისამოსისა“ ესე მოქმედებდა ოჯახში თვით სოკრატი და თავის შვილებსაც ესე ასწავლიდა, ერთხელ უფროსმა შვილმა ძლიერ გაანჩხლა თავის დედა, სოკრატმა უთხრა შვილს:

— როგორა ჰფიქრობ შენ, ზოგიერთა ხალხზე რომელთაც სიკეთე არ ესმით, კარგი ხალხნი არიან ისინი?

— ესე ვფიქრობ უპასუხა შვილმა, რომელმა კაცმაც სიკეთე არ გაიგოს და იმის ამაგი არ დააფასოს, ის კაცი ყოვლის მხრით საძაგელი ცუდი კაცია. მე ისე ვიცი რომ ყოველმა კაცმაც ესე სთქვას.

— შენ ძლიერ სწორედ განსაჯე საქმე, უთხრა სოკრატმა; აბა ახლა შენ მე მითხარ, შენ რას იტყვი როდესაც ნახო რომ, ერთი კაცი მეორე დაუძღურებულ კაცისთვის თავგადადებულია, იმას რომელიც დაუძღურებულია, იყვანს ხელში ერთ ადგილიდამ მეორე ადგილსა სვამს, უსუფთავებს ქვეშ, ასაზღოებს, აცმევს ტანთ, უკერავს, ურეცხავს, აძინებს, ძილიდამ აყენებს, ავადმყოფობის დროსაც ზრუნავს იმაზე და იმისაგან მიყენებულ ტანჯვაწვალება მაინც მხიარულებად მიაჩნია იმას და ყოველთვის ითმენს სიხარულით, როგორა ჰფიქრობ რომელიც ზრუნავდა უძღურისთვის, ის სიკეთეთ ითვლება თუ არა?

— რასაკვირველია დიდ სიკეთეთ უნდა ჩაითვალოს იმის იმისთანა მზრუნველობა იმაზე, უპასუხა შვილმა.

— ამისთანა მზრუნველობაზედაც უმეტესი მოუღია შენზედ შენს მშობელ დედას. ამას შენ აუყვანიხარ როდესაც შენ

ხელ-ფეხი არა გქონია ძუძუ უწოვებია და ყოვლის ფრით უსაზღოებია, ღამე და დღე გაუტეხია და მრავალჯერ უძილოდაც დარჩომილა შენსგამო, ახლა შენ როგორ უნდა გადაუხადო ის ამაგი რომელიც შენზე მოუღია?

მაშინ შვილს ძლიერ შერცხვა და გა-

წითლდა ამისთანა სიტყვებზე, მაგრამ კვალად არ უნდოდა გატეხილიყო და თავს მართლულობდა.

— მე ყოველთვის დიდის პატივის მცემელი ვიქნებოდი თუ რომ ამის ადგილას სხვა ყოფილიყო. ეს ადგილ-უადგილოდ დაიწყებს ხოლმე შფოთვის და ანჩხლობს ყოველთვის უმიზეზოდ, ამაზე კაცს ჯავრი მოსდის და გული უსქდება თუ, რაზედ დაიწყო ესე გაშფოთება?..

— სოკრატმა უთხრა: იცი როდესაც შენ პატარა იყავი, ყველთვის შენც ადგილ-უადგილოდა ჰყვიროდი, ტიროდი, და აჯავრებდი, მაგრამ ეს ყოველთვის ითმენდა სიყვარულით და კვალად უყვარდი და შენ-

— 51 —

ზედაც ზრუნავდა ყოველთვის. ახლა შენც იმ გვარადვე უნდა მოითმინო და შეიყვარო შენი მშობელი დედა...

VI

სოკრატი რატომ არ საჭიროებდა ან ძვირფას საჭმელებს ან ძვირფას ტანთ-საცმელს?

ერთხელ სოკრატთან მივიდა ერთი მასწავლებელი, დააკვირდა იმის ცხოვებას და უთხრა:

— მე ეხლა გავიგე სოკრატ შენ როგორცა სცხოვრობ, შენი სასმელ-საჭმელი

ძლიერ უბრალო ყოფილა და ტანისამოსიც გამოუცვლელი და სხვილი სამოსლისა, ზამთარ-ზაფხულ ფეხსაცმელი ხომ არ გაცვია რიგიანი. მაშ რისთვის გინდა შენი ფილოსოფოსობა როდესაც შენ ფილოსოფობაში ვერაფრით ვერ ისიამოვნებ და

— 52 —

მთელ შენ სიცოცხლეს სულ წვალებით და ტანჯვით გატარებ?..

— შენ როდესმე გაგიგია ჩემგან რომ მე შემომეჩვილოს ტანისამოსისთვის და საჭმელ-სასმლისთვის? უპასუხა სოკრატმა.

— არა არაოდეს არ გამიგია შენგან საჩივარი მაგრამ, შენი ცხოვრება ცხოვრებას არა ჰგავს. შენ არც ნუგბარ საჭმელებსა სჭამ, არც თუ საუკეთესო სასმელებს სვავ, არც დროს ატარებ მხიარულებაში.

— უნდა იცოდე რომ ჩემისთანა იშტაიანდ არავინ არცა სჭამს და არცა სვამს, აი ამის მიზეზი რა არის, ახლავე მოგახსენებ. თქვენ თვითონვე იცით რომ როდესაც კაცი შრომობს და მუშაობს, მუშაობის შემდეგ რაც გინდა მცირე სასმელ-საჭმელი იყოს მაინც გემრიელად ეჩვენება კაცს, მე სწორედ ამ გვარად ვექცევი ჩემს თავს; ვჭამ იმ დროს, როდესაც მშინან, ვსვამ იმ დროს, როდესაც მწყურიათ, მაშასადამე ჩემთვის საჭირო არ არის ძვირ-ფასი და ნუგბარი საჭმელ-სამელი, ჩემთვის უბრა-

— 53 —

ლო სასმელ-საჭმელიც გემრიელია, ვიდრე ძვირფასი. ტანსაცმლისთვისაც ამას გეტყვი რომ, ამის მეტი არა მაქვს რა და არც თუ ვსაჭიროებ, შენ ხომ იცი კაცს ორი ხელი ტანისამოსი უნდა ჰქონდეს, ერთი საზამთრო, მეორე საზაფხულო, თუ ზამთრისა ჩაიცვას ზაფხულში დასცხება, თუ ზამთარში ჩაიცვას საზაფხულო შესცივა. მაგრამ მე იმ გვარად შემჩვევია ჩემი სხეული რომ ზამთარში ამ ტანისამოსით არ მცივა და ზაფხულშიაც არა მცხელა. სიცხეშიაც და სიცივეშიც საცა მინდა წავალ. მაშასადამე რაღათ მინდა სხვა ტანისამოსი?..

— ვსთქვათ თქვენ მაგ გვარად შეგიჩვევიათ თქვენი სხეული, უთხრა მასწავლებელმა, სხვა ხომ თქვენსავით ეერ იცხოვრებს.

სოკრატი ეუბნება მასწავლებელს:

— ყური მიგდე რა გითხრა, ჩემთანაც მოვიდეს ერთი რომელიმე ღარიბი უქონელი კაცი და შენთანაც, მან შემწეობა ითხოვოს. მე და შენში რომელი უფრო ად-

ვილად მივცემთ შემწეობას, მე თუ შენ?.. მაშინვე შენ იმას იფიქრებ, კარგი იქნებოდა თუ შემეძლოს ამის შველა მაგრამ, მეც ბევრი გაჭირვება მადგიაო, „თუ ფულით უშველო ჩემს თავს უნდა დავაკლო, თუ შრომით უშველო, ჩემი დროს დაკარგვა შეაფსუსება“. მაგრამ მე არაოდეს არ ვიფიქრებდი მაგ გვარად. მე ყოველთვის მზათა ვარ სულითა და გულით სხვის შვე-

ლისთვის, იმიტომ რომ მე რითაც შემეძ-
ლება იმით დავაკმაყოფილებდი, რომ და-
კარგვასაც არ დავინანებდი. მე ვასწავლი
ყოველთვის უფასოდ.

— მართალია უპასუხა მასწავლებელმა.

— ერთ სხვა რამესაც გკითხავ უთხრა
სოკრატმა, ესე ვთქვათ ხალხის გაჭირვებუ-
ლი დრო იყო და ხალხი საჭიროებდეს ჩვე-
ნისთანა კაცების სამსახურსა, შენ ყოველ-
თვის ეცდები რომ არ ამოგიჩიონ და არ
მოგაცდინონ შენს საქმეს, რასაკვირველია
შენი საქმიდან მოცდენა შენი დანაკლისია,
მაგრამ მე კი დიდის სიხარულით წავიდო-

— 55 —

დი და არ დავზოგავდი ჩემს თავს მათს
სამსახურისთვის.

— ჭემმარატად ამბობ უთხრა მასწავ-
ლებელმა მაგრამ. მე სიკვდილი მირჩევნია
ვიდრე შენებრ ვიცხოვრო. მე უფრო გაკ-
ვირვებული ვარ სოკრატ რომ დიდძალი
ხალხი სმენულობს შენს სწავლას.

— ყურს მრავალი უგდებს ჩემს სწავ-
ლას მაგრამ, ცოტანი ასრულებენ უპასუ-
ხა სოკრატმა, ბევრნი ჯერ ყურს მიგდებენ
შემდეგ ისევ თავიანთსას ჩადიან. იმისთა-
ნებიც კი არიან რომელნიც ჩემს სწავლე-
ბის თანახმად სცხოვრებენ. ისინი არაოდეს
არ მემდურებიან და ამ ჟამად უფრო ბედ-
ნიერნი არიან ვიდრე წარმავალში. ჩვენ
თქვენი სისოცხლის ბედნიერება ვიცით,
რომელიც არ გამოგიცდიათ.

მასწავლებელი გამოიხარა და სოკრატს და

იწყობ ფიქრი თავისთვის. „ახლა მე რა ვი-
ფიქრო სოკრატზე, ბევრი კაცი ამას სუ-
ლელს ეძახის და ჰკიცხავენ, იცინიან მაგ-
რამ მე ამას სულელობა ვერა შევამჩნიე რა,

— 56 —

არამც თუ სულელი, არამედ ძლიერ ბრძე-
ნი ყოფილა და ჭეშარიტი.“

VII

ძმურ ცხოვრებისა გამო.

სოკრატმა ერთხელ გაიგო რომ,
ერთი მდიდარი ვაჭარი თავის ღვიძლ ძმას
გაჰყვრია. სოკრატი შეხვდა ერთხელ ამ
ვაჭარს და სოკრატი ეუბნება

— ძლიერ მიკვირს შენგან! შენ ჰკვი-
ანი მეოჯახე კაცი ხარ და შენი ცდა სულ
ის არის რომ უფრო გამდიდრდე, შენ ჰქი-
რაობ ზედამხედველებს შენ საკუთარ საქ-
მებისთვის ფულით სხვებსა და შენ ღვიძლ
ძმას კი ეყრები!? განა არ შეგეძლოთ რომ
ორ ძმას ტკბილად გეცხოვრათ?.

— რატომ ძმასთან ცხოვრება კარგია.
მაგრამ, მაგისტანა ძმასთან კიარა, ჩემი ძმა
სხვისთვის კარგია, მაგრამ ჩემთვის ცუდი.

— იქნება თქვენ თვითონვე ეპყრობით
იმას ცუდათ? ჰკითხა სოკრატმა.

— 57 —

მე კარგა მოვეპყრობი იმ კაცსა რომელიც ჩემთვის კარგი იქნება, სიკეთეს უზამ იმას, რომელიც ჩემთვის კეთილი იქნება,

— მე არშემიძლიან კეთილად მოვეპყრა იმ კაცსა, რომელი კაციც ყოველთვის ავსა ცდილობს ჩემთვის, თუ საქმით, თუ სიტყვით, თუ მოქმედობით, ჰსურს ჩემი დამხობა და მიწასთან გასწორება, მე არასოდეს არ ვსაჭიროებ იმისთანა კაცს. უპასუხა მტკივანის გულით ვაჭარმა.

— მითხარ გეთაყვა, როგორ შეითვისებდი იმ კაცსა რომელთანაც მოგესურვა მეგობრობა? უთხრა სოკრატმა.

— ისე შევითვისებდი როგორც სხვებს ვითვისებ, ვეცდებოდი რაც იმას იამებოდა ჩემ შესახებ, საქმით იმას ისე ვაამებდი მოვიწვევდი ჩემთან ვალხენდი, ვიმუსაიფებდით და ყოველ საქმეში უშველიდი რაც რომ შემეძლო, თუ ფულით თუ სხვა საშუალებით.

— მოდი მაგ გვარად მოექეც შენ ღვიძლ ძმასაც, — და მაშინ ნახავ რომ ის სულ სხვა

— 58 —

ნაირად შეიცვლება და შენს მხარეს დაიჭერს ყოველთვის.

— ვსთქვათ მე შენი სიტყვა ავასრულე და გზაზე შეხვედრისთანავე მე იმას სალამი ვუძღვნა ვაი თუ იმან პირი მომარიღოს, მაშინ მნახველი რას მეტყვის? მაშინ ხომ დავრჩი სირცხვილეული?

— თავ მდაბლობა და კაცობრიულად

ქცევა არასოდეს სირცხვილი არ არის, უპასუხა სოკრატმა: კარგი კაციც არ გაცი-
ნებებს, თუ მაშინ იმან არაფრად მიიღო
შენი იმასთან ისე სიმდაბლედ და გულკეთი-
ლობა, მაშინ ის იქნება ბრალდებული და
არა შენ, იმიტომ რომ მაშინ შენ გამოხვალ
შენს მოვალეობიდან. მაგრამ მე არა მგო-
ნია როგორც შენ ამბობ ისე მოიქცეს,
აბა ერთი სცადე უთხრა სოკრატმა: მე ვი-
ცი როგორი ძმური, მეგობრული ცხოვ-
რებაც იცის იმან სხვებთან. მაშინ თქვენ
გაახლებთ, თქვენ ძმურ ცხოვრებას და ერ-
თიერთმანეთთან ბედნიერნი იქნებით. მა-

— 59 —

შინ თქვენ ისეთი ცხოვრება გექნებათ რო-
გორც ღმერთნი გვიბრძანებენ.

— სოკრატმა კვალად გააგრძელა თავის
ლაპარაკი: ორი ძმა ისეა როგორც კაცის
ორივ თვალი, ორი ხელი და ორი ფეხი.
ღვთისაგან დაწესებულია რომ ერთმა ხელ-
მა მეორეს უნდა უშველოს, ისეც უნდა
უშველონ ძმამ ძმასა. რა იქნებოდა რო-
დესაც ერთი ხელი მეორეს უშლიდეს. მაგ-
რამ კაცის ხელები არამც თუ ერთმანერთს
უშლიან არამედ შველიან ერთმანერთს და
იმიტომაც აქვს კაცსა ორი ხელი, რომ იმათ
შემწეობით სარგებლობს. მაშასადამე ძმამ
ძმას უფრო უნდა უშველოს ვიდრე ხელ-
მა ხელსა, ფეხმა ფეხს და თვალმა თვალს.
ხელები და ფეხები, ერთმანეთს ჰშველი-
ან ერთ არ შინ დაშორებით, მაგრამ ძმამ
ძმას უნდა უშველოს ქვეყნის მეორე წვე-

რამდის თუ იპოვებიან სადმე. ორს თვალ-
საც შეუძლიან მხოლოდ უყუროს ერთს
წერტილს. იმიტომაც არის ძმა ძმისთვის
საჭირო და სასარგებლო რომ ერთი ძმის

— 60 —

დაუნახავი ადგილი მეორეს შეუძლიან ნა-
ხოს. ღმერთს უბრძანებია ჩვენთვის რომ
ყოველმა კაცმა ძმურად უნდა იცხოვრონ
ერთი მეორესთან, არამც თუ თქვენ ორ-
თა ძმებს ერთი მეორესთან მაგ გვარი
ცხოვრება გაქვთ, მაშასადამე თქვენ წინა-
აღმდეგნი ხდებით ღვთის ნებისა.

VIII

კაცთა როგორ უნდა იცხოვრონ
ერთად.

სოკრატთან მოდიოდნენ სასმენლად
ხალხი არამც თუ მარტო ათინის მცხო-
ვრებნი, არამედ სხვა და სხვა ქვეყნებიდა-
მაც, სოკრატთან მოდიოდნენ ან სახლში
ანუ თუ ელოდებოდნენ რომ ის გამოსუ-
ლიყო მოენდანზე სალაპარაკოთ ცხადად.

ერთხელ სოკრატთან ჩვეულებაზე მო-
მატებული ხალხი შეიკრიბა, თუ მოხუც-

— 61 —

ნი, თუ ახალგაზდანი, ათინის მცხოვრებნი

და სხვა და სხვა ქვეყნელები. სოკრატს არაოდეს არ უყვარდა რომ მარტო თვითონ ელაპარაკნა გაგრძელებით, ის ყოველთვის სხვა და სხვა საგნებს ჰკითხავდა სხვებსა. ის ყოველთვის იმაზე ლაპარაკობდა თუ როგორა შველის თავის დედა ხალხს მშობიარობის დროს, თავის ბებიასობით, ისე კი არას ასწავლიდა მხოლოდ ჰშველოდა, იმიტომ რომ თვითონვე ესწავლათ. სოკრატიც იმ რიგათ მოექცა იმ ჟამად. ის სკამზედ დაჯდა და ხალხი ირგვლივ შემოერთყა. სოკრატმა ხელები მუხლებზე დაიწყო, თავი ძირს ჩამოჰკიდა დაეიწყო ფიქრი. ყველანი მოუთმენლად ელოდნენ, თუ ნეტა რა უნდა გვკითხოსო!.. სოკრატმა თავი აამაღლა და სთქვა.

— აბა მითხარით მე! ხალხი ერთად რათა ცხოვრობენ? — რატომ ცალ-ცალკე არა სცხოვრებენ? ჩვენ ვხედავთ რომ ხალხში ამ ჟამად ძლიერ მტრობა და სიმშურნეა, თუ ხალხს ცალ-ცალკე ეცხოვრ-

— 62 —

ნა იქნება უფრო უკეთესი ყოფილიყო.

ყველამ ერთობ დაიწყეს ლაპარაკი, ერთმა სთქვა: ხალხი იმიტომაც სცხოვრობს ერთად რომ სასარგებლოა ერთი ერთმანეთისთვისაო, მარტოხელობა ძნელია და მარტო შრომაც. როდესაც ბევრნი არიან რასაკვირველია მაშინ უფრო ბევრი საქმე კეთდება.

მეორემაც სთქვა: — მარტოდ ცხოვრება საშიშოა და შესანახავათაც ძნელია თავის

თვისა, მესამემაც სთქვა: კაცი რომ მარტო სცხოვრობდეს ყოველთვის დაღონებით იცხოვრებს, როდესაც კაცი ხალხშია მაშინ უფრო მხიარულად და გართობილია.

მეოთხემაც სთქვა: — სწორედ ღმერთსაც იმიტომ დაუარსებია ერთად ცხოვრება და არა ცალ-ცალკე.

— ჭეშმარიტია სთქვა სოკრატმა, მხოლოდ როგორა სჯობს იცხოვრონ, მტრობით თუ მოყვარეობით?

— რასაკვირველია მოყვრეობით ცხოვ-

— 63 —

რება სჯობია ვიდრე მტრულად, უპასუხეს ყველამ ერთობით.

— თქვენც ეგრე ფიქრობთ და ღმერთსაც ეგრე დაუარსებია, მხოლოდ საქმის ძალა კი სხვას მოასწავებს: რათა?

მაშინ ყოველნი დაჩუმდნენ და არ იცოდნენ თუ რა პასუხი მიეცათ. სოკრატმა თავის ლაპარაკი გააგრძელა კვალად.

— მეც არვიცი მაგრამ აბა ვიფიქროთ, შეიძლება ყოველნი ერთად მივხვდეთ მაგ საგანს. კვალად გკითხავთ თქვენ საგანს და მიპასუხეთ. პირველად ის მითხარით, კაცს რისაგან უფრო მომეტებული სარგებლობა აქვს, დაქირავებულ მონისაგან თუ კეთილმდომ ამხანაგისაგან?

— რასაკვირველია კეთილმდომ ამხანაგისაგან.

— ნაქირავები მუშა ყოველთვის თავისთვის ცდილობს, არა თუ პატრონისთვის,

უპასუხა ერთმა იმიტგანმა კეთილმდომი ამხანაგი კი ამხანაგისთვის, როგორც საკუთარ თავისთვის.

— 64 —

— ნაქირავები მუშა რჩება მხოლოდ შენთან ვიდრე ფულს აძლევ და ვიდრე ფული გაქვს, ანუ ვიდრე თავის ყაბლს შეასრულებს მუშაობისას, შემდეგ კი თავს დაგანებებს და დარჩები მარტო, უპასუხა მეორემ.

კეთილმდომი ამხანაგი კი იმით არის კარგი რომ, უბედურ და ბედნიერ შემთხვევაში არაოდეს არ გაგიშვებს მარტოდ, ის თავის უკანასკნელ გროშსაც კი არ დაიშურებს შენთვის და გაგიპოვებს შუაზე: უპასუხა მესამემ.

— კარგ ამხანაგთან ცხოვრებით თვითონაც კარგი შეიქმნება: უპასუხა მეოთხემ.

— როგორც მე ვხედავ თქვენ ყოველნი თანახმა ხართ იმ აზრისა, უპასუხა სოკრატმა, რომ კეთილმდომი ამხანაგი ზევითა დგას ვიდრე ნაქირავები მუშა, ვისაც უფრო ბევრი კეთილმდომი ამხანაგი ჰყავს, ის უფრო მდიდარია და ღონიერი, სიხარულშია, და ყოველთვის მოსვენებაში, ვიდრე ვისაც ბევრი ნაქირავები მუშა? მა-

— 65 —

შასადამე თქვენ უფრო მნიშვნელობას აძლევთ კეთილმდომ ამხანაგებს. გეტყობათ რომ თქვენ ყველას ბევრი კეთილმდომი

ამხანაგები გყოლიათ, ვიდრე ნაქირავები მუშები.

— ვგონებ რომ ეგრე უნდა იყოს, მაგრამ ეგრე არ არის: უპასუხა ერთმა.

— თუ მკითხავ, უპასუხა მეორემ, ჩვენთაგან ყოველს რამდენი მტერი გვეყოლება! ჩვენ ეხლავე გეტყვით, მოსამსახურე მონა და ნაქირავები ჩვენ ბევრი გვყავს მაგრამ, თუ ჩვენთაგანს ერთი ორი კეთილმდომი ამხანაგი ჰყვანდეს ისიც დიდი საქმე იქნებოდა.

— რათა ჰკითხა სოკრატმა? თქვენ თვითონვე ამბობთ რომ კეთილმდომი ამხანაგი, მონა-მსახურსა სჯობსო და კი ვერა შოულობთ კეთილმდომ ამხანაგებს; თუ ჩვენ ვიცით რომ ხარები გვჭირია, ჩვენ იმას ვშოულობთ და თქვენ რატო ვერ შოულობთ კეთილმდომ ამხანაგებს? თუ თქვენ

— 66 —

იცით ისინი სასარგებლონი არიან თქვენთვის და უბედურობის დროს თქვენთვის ისინი დიდი იმედი იქნებოდნენ!?

— ერთმა იმათგანმა უპასუხა — იმიტომ რომ კარგი ხარები ბევრნი არიან და კარგნი ხალხნი ცოტანი. როდესაც გუთნისთვის ხარია საჭირო მაშინ შენ არჩევ კარგებს და ისე ყიდულობ. როდესაც მოკეთე დამჭირდეს სად უნდა ვიშოვო? ხალხი ბევრია მაგრამ, კარგნი ცოტანი არიან იმათში.

— ეგ ჭემმარიტია, უპასუხა სოკრატმა: — მაგრამ შენ მაშინ რომელ ხარს აიყვანდი

გუთნისთვის ან კარგს რომელს მიიჩნევდი?

— იმას მივიჩნევდი კარგად და იმ ხარს ავიყვანდი, რომელიც ხვნის დროს ღონივრად გაზიდავდა გუთანს.

— მაშ რომელ კაცს მიიჩნევდი მეგობრად, ჰკითხა სოკრატმა?.

— იმ კაცს რომელიც არამც თუ თავისთვის ზრუნავდეს, არამედ სხვისთვისაც, როდესაც ის შეიტყობს რომ თავის მოკე-

— 67 —

თე ავად არის, ის დაუყონებლივ მივა იმას-თვნი და გაიგებს იმის გულის პასუხს თუ რას საჭიროებს — და რაც საჭიროება ექნება, ყოვლის მხრით ეცდება რომ მალე აუსრულოს, არამედ ავადმყოფობის მიზეზით, იმას არა ევენოს რა. თუ ფული სჭირია ფულს მისცემს, თუ სხვა რამ ყოვლის მხრით შეეწევა. აი იმ გვარი კაცი ჩაითვლება კეთილ მეგობრად და კეთილ მდომ ამხანაგად.

— შენ როგორ უნდა შეამჩნიო თუ, რომელიმე კაცი მაგ გვარია? როგორც შენ ამბობ?

— იმის ყოფა-ქცევიდან გამოჩნდება რასაკვირველია.

— იმან რით უნდა გიცნას შენ? ჰკითხა სოკრატმა.

— ისიც ჩემ ყოფა-ქცევიდამ შემამჩნევს.

— შენ რით შეიქმნებოდი მის მოკეთედ, როდესაც შენ თვითონ გაჭირვებული იქნებოდი? მაშინ ყოველნი დაჩუმდნენ და ხმა არავინ ამოიღო, — არ იცოდნენ თუ რით ეპასუხნათ.

— რა დიდი საქმეა რომ ვერ მიხვდით? — უთხრა სოკრატმა. ვთქვათ შენთან მოვიდა და დადგა ახლო ერთი ახალი მეზობელი; არც შენა სცნობ იმას და არც ის შენ, შენ რით უნდა შეამჩნიო თუ ის შენი კეთილი მდომი გახდება? შენ უნდა მოელოდო რომ იმან გიშველოს თუ, ის უნდა მოგელოდეს რომ შენ უშველო რომელიმე საქმით?

— მე ესე ვგრძნობ, მე მოუცადო ვნახო, ის რა სიკეთეს მიზამს, უპასუხა ერთმა იმითგანმა.

— ისიც შენ მოგიცდის, შენ რა სიკეთე უნდა უყო იმას, მაშინ თქვენ მაგობით არასოდეს მოკეთებები არ გახდებით — უპასუხა სოკრატმა.

— ჩვენთაგანს ყოველს უნდა რომ ხალხმა ჩვენ გვიყოს სიკეთე მაგრამ, ჩვენ კი არა გვსურს სხვის სიკეთის დაწყობა — უპასუხა მესამემ.

— აი სწორედ მაგისტვისაც ვამბობთ რომ, კარგი ხარები ბევრნი არიან და კარგ-

ნი ხალხნი კი ცოტანი, მაგრამ ესეც უნდა ვსთქვათ რომ, ისინი რა გზით უნდა იყვნენ კარგნი? როდესაც ჩვენ თვითონ არა გვსურს რომ ჩვენ კარგნი ვიყოთ და სხვებს კი ვაბრალებთ, — უპასუხა მეოთხემ.

— ყოველნიც კი მაგ აზრისანი ვართ

ჩვენ — უპასუხა სოკრატმა: კარგი იქნებოდა თუ ხალხს ერთად ეცხოვრათ სიყვარულით, არამც თუ მტრულად თქვენ ამბობთ კაცისთვის ერთი ერთმანეთის მეგობრობა ძვირად ღირსო, კაცის მეგობრობა ყოველთვის იმაში მდგომარეობს რომ, ხალხს სიკეთე უყოს გაჭირვების დროს. როდესაც ჩვენ სიკეთე არა გვსურს, ჩვენ მხოლოდ გვსურს რომ სხვამ გვიყოს სიკეთე და არა ჩვენ. აი ამიტომაც არის რომ, ჩვენ ვერ შეგვიძლიან ერთად მშვიდობით ცხოვრება, ის კი შეგვიძლიან ერთმანეთის მტრობა და შურისძიება ყოველთვის.

— 70 —

IX

ყოველმა კაცმა რა უნდა იცოდეს

ერთ ჟამად სოკრატი მუშაობილად მოდიოდა შინისაკენ, ნახა რომ ბევრი ხალხია შეყრილი მოედანზე, იმათში უფრო მომეტებულნი არიან თავის ნაცნობნი მიუახლოვდა სოკრატი იმათ და სალამი უძღვნა.

— ჩვენ დიდი ხანია თქვენ გელოდებით სოკრატ! ერთხმათ შესძახეს ხალხმა. გთხოვთ დაბრძანდეთ, ჩვენ სურვილი გვაქვს შენთან ლაპარაკისა.

სოკრატი ჯერ არ დამჯდარიყო რომ გარს შემოერთყა ხალხი და ვინც კი გზა-

ზე იყოს მიმავალი ისინიც კი ბრუნდებოდნენ სოკრატთან, ვისაც კი ესმა ბაზარში რომ სოკრატი მოედნის კედლის ძირას ზის და ასწავლის ხალხსაო, ისინიც კი მოდიოდნენ თავმტვრევით, ხელოსანი თავის ხელსაქმეს უშვებდა, ვაჭარი თავის ვაჭრო-

— 71 —

ბას და ყოველნი იმასთან იკრიბებოდნენ.

იმ ხალხთაგან ოთხთა ჰკითხეს სოკრატს

— ჩენ შვილებს რა ვასწავლოთო?

— რას გვირჩევ სოკრატ, რა საქმე ვასწავლოთ ჩვენ შვილებს, რომ ისინი კარგნი კაცნი გამოვიდნენ? ისინი ახლა დაზდილნი არიან.

— თქვენ რა საქმე გინდათ იმათ ასწავლოთ, — ჰკითხა სოკრატმა.

— მე მსურს ჩემს შვილს მჭედლობა ვასწავლო, სთქვა ერთმა.

— მე ჩემ შვილს მინდა ქვის მღლელობა ვასწავლო. რომელი ხელობაც თქვენა გაქვთ სოკრატ.

— მე ჩემ სიცოცხლეში მხვნელ-მთესველი ვყოფილვარ, და მე მსურს რომ ჩემმა შვილმაც ჩემივე ხელობა ისწავლოს.

— ჩემი შვილი სწავლაში ძლიერ მიღებულია და ამიტომ იმასა ჰსურს ჰექიმობა ისწავლოს.

— ეგ ყოველი კეთილი, სთქვა სოკრატმა ყოველ კაცსა ჰსურს, ესე ანუ თუ

— 72 —

ისე, სხვის სასარგებლოდ უნდა იშრომოს, ესე არ არის? თუ ყოველი ხელოსნებათ გამხდარიყვნენ, ყველა საქმე კარგად წავიდოდა რიგზე. როდესაც დაგვჭირდებოდა სახლის ან საყდრის გაკეთება, მაშინ მივმართავდით ქვის მთლელს ანუ დურგალს, როდესაც საჭირო იქნებოდა ახალი ნავეზის გაკეთება, მივმართავდით კვალად დურგალს, როდესაც კაცი ძალა-უნებლიეთ სცხოვრობდეს ცუდ ცოლთან და შვილი ძუნწ მამსთან, ძმა გამწყრალ ძმასთან, მეზობელი ანჩხლ მეზობელთან, მასპინძელი ამპარტავან სტუმართან, რა ოსტატი დავარქვათ?

— მაგისტვის ოსტატი ვერ ამოირჩევა, მაგისტვის საჭიროა ჭემმარიტი კაცი, უპასუხა ერთმა.

— მაგისტვის საჭირონი არიან ან ქვის მთლელნი, ან დურგალნი, ანუ თუ ჰექიმნი, სთქვა მეორემ.

— ეგ საქმე ყოველი კარგ კაცმა უნდა შეიგნოს, სთქვა მესამემ.

— 73 —

— მაშასადამე შენის სიტყვით, სთქვა მეოთხემ, ხელობის გარდა, ყველა კაცმა უნდა გაიგოს თუ სხვა ხალხთან როგორ უნდა ცხოვრება.

— ეს იმას ნიშნავს სთქვა სოკრატმა, ყველა კაცმა თავის ხელობის გარდა კიდე, ერთა სხვა რამ არის რომ აუცილებლად უნდა გაიგოს.

— მაგ საქმეს ყველა კაცი ერთ გვარა-

თა გრძნობს, სთქვა ერთმა.

— ეგ საქმე არ შეიძლება ისწავლოს კაცმა როგორც ხელობა, სთქვა მეორემ.

— რა გზით უნდა ისწავლოს, სთქვა მესამემ!

— საკვირველია უპასუხა სოკრატმა, ის საქმე რომელიც ყველაზე უსაჭიროესია, ის არ შეიძლება ისწავლოს! გთხოვთ მითხრათ, რა არის თქვენთვის ყველაზე უძვირფესი, ცოლთან ტკბილად ცხოვრება თუ, კარგი ფეხსაცმელი?

— მე მირჩევნია ჩემ მთელ სიცოცხლეში ფეხშიშველა ვიარო, ოღონდ ჩემს

— 74 —

ცოლთან ტკბილად და სიყვარულით ვიცხოვრო.

— რა უფრო უმჯობესია, მშობელ მამასთან ჩხუბით ცხოვრება თუ, კარგი ჩაცმა-დახურვა?

— რასაკვირველია ის უმჯობესია ჩხუბი და აყალმაყალი არ იყოს, ვიდრე კარგ ჩაცმა დახურვას.

— რომელი ავადმყოფობაა ცუდი, ციავ-ცხელება თუ შენ არა კაცს არ უყვარდე?

— ყველაზე ცუდი ავადმყოფობა ის არის რომ არა კაცს არ უყვარდე.

— მაშასადამე ის საქმე გამოდის რომ ყველა კაცმა უნდა იცოდეს აუცილებლად ის საქმე, რომელიც უფრო მალლა დგას. ხაზარობაზედაც, მკერვლობაზედაც და ჰექიმობაზედაც, რომელიც ეს ყველა შეძლება კაცმა ისწავლოს და ის კი შეუძლე-

ბელია. კაცს შეუძლიან ცის ვარსკვლავ-
ნიც კი გამოიანგარიშოს და დასთვალოს,
ყველა მცენარეც იცნოს. მხოლოდ ხალხთან
როგორ უნდა ცხოვრება ის კი არ შეუძ-
ლიან გაიგოს. ესე არ არის?

— 75 —

— სჩანს რომ ერთი საქმე არის, უპა-
სუხეს სოკრატს.

— მე ამას ვფიქრობ რომ, უპასუხა
სოკრატმა, ჩვენზე წინადაც კი უცხოვრიათ
ხალხსა რატომ ამ საქმეზე არაფერი არ უთ-
ქვამთ? აი ამ საყდრის კედლის ზედ წარ-
წერილება, ეს ძველი მწერლობაა, ეს იმ
საქმეზე არა სწერს, რა საქმეზედაც ჩვენ
ამ ჟამად ვლაპარაკობთ, თუ კაცმა რო-
გორ უნდა იცხოვროს სხვებთან.

— აქ სწერია, „იცან თავი შენიო“ და
არა ის თუ როგორ უნდა იცხოვროს კაც-
მა სხვებთან, უპასუხა სოკრატმა.

— შეიძლება რომ, სწორედ ეს სიტყ-
ვები გვიჩვენებს იმას რომელიც აქ სწერია
„იცან თავი შენი“, თუ რომ ვიცნოთ თა-
ვი ჩვენი, მაშინ ნათლად გავიგებთ იმას
რომ სხვებთან ცხოვრება როგორ უნდა.

— სოკრატ გთხოვთ აგვიხსნა ეგ საქმე,
სთხოვა ერთმა მათგანმა.

— თქვენ ხომ იცით ჩემი ხასიათი რომ
მე ახსნა არ ვიცი, უპასუხა სოკრატმა: მე

— 76 —

შემიძლიან მხოლოდ გკითხოთ და თქვენ

თვითონ გასაჯეთ საქმე და გამოიკვლიეთ. აბა უყურეთ იმ ხარებს, რომელთაც ყურძენი ჰკიდიათ და მიაქვთ. თქვენ ის მითხარით, თქვენთაგანი ვინ უფრო იცნობს ხარებს, ანუ თუ ვინ უფრო ყურძენს, რომელნიც ხარის ხორცსაცა სჭამთ და ყურძენსაც? თუ რომ გაგეგებათ ხარისა და ყურძნის მოვლა.

— რასაკვირველია იმას ეცოდინება იმათი მოვლა.

— კარგი, ვთქვათ როგორც საქონელი და ყურძენი, ესენი რომ კარგა დაწინაურდნენ რა უნდა იცოდეს იმან?

— უნდა იცოდეს, თავის დროს სასმელსაჭმლის მიცემა, თავის დროსაც ვაზის გასხვლა და დაწიდვანა.

— სწორედ იმიტომაც უნდა ვიცოდეთ თუ, რა უფროა საჭიროა საქონლისთვის ანუ ვაზისთვის, ესე არ არის? ერთი და იგივე საქმე ჩვენთვისაც არის საჭირო. ჩვენ ვცნობთ ჩვენთ ავს იმ დროს, როდე-

— 77 —

საც ვხედავთ ჩვენთვის რა არის საჭირო. რასაკვირველია იმ საჭიროებასაც ვისრულებთ,

— ეგ ჩვენ აშკარად ვიცით თუ, ჩვენთვის რა არის საჭირო, უპასუხა ერთმა.

— მე არა მგონია რომ, იმისთანა კაცი იყოს, რომელიც ეერა ჰგრძნობდეს თავის საჭიროებას.

— შენთვის უფრო რა არის საჭირო, ჰკითხა სოკრატმა?

— ჩემთვის ბევრი რამ არის საჭირო, მხოლოდ ყველაზე მომეტებით სიმდიდრე.

— სთქვა მეორემ: თუ სოკრატმა მე მკითხოს, მე სიმდიდრეს კი არ ვინატრიდი, მე ვინატრიდი ერის ბატონობას, როდესაც მე ბატონი ვიქმნებოდი მაშინ სიმდიდრეც მექმნებოდა რალა თქმა უნდა.

— მე კი არაფერს ვინატრიდი, სთქვა მესამემ: არც სიმდიდრეს არც ბატონობას, მე ვინატრიდი ზომიერ ცხოვრებას, ოღონდ გაუჭირვებლივ მეცხოვრნა და სწავლულობით მემშრომა ქვეყანაზე ისე რომ არავის შეეწუხებინა ჩემთვის.

— 78 —

— მეოთხემ სთქვა: მე კი იმას ვინატრიდი რომ, გამოჩენილი კაცი ვყოფილვყავ ქვეყანაზე, ისე რომ ყოველ კაცს ჩემთვის მოეცა პატივი.

— საკვირველია სთქვა სოკრატმა: როდესაც გკითხეთ თუ რა არის საჭირო, რომ ხარი მამლარი იყოს და ყურძნის ვაზი კარგი, ყოველმა ერთხმათ მიპასუხეთ. როდესაც გკითხეთ კაცისთვის რა არის საჭირო, მაშინ ყოველმა თვითეული საგანი სთქვით, ხედავთ ჩვენ ჩვენს თავს ვერა ვცნობთ! თუ რომ ჩვენ, ჩვენი თავი გვეცნო, მაშინ უეჭველად შევიტყობდით თუ რა არის კაცისთვის საჭირო, ისე რომ ყველა დათანხმდნენ. შენ ამბობ მე სიმდიდრე მინდაო, კარგი და პატიოსანი, ჩვენ ყოველნი თანახმანი ვართ შენის აზრისა, ჩვენც გვინდა სიმდიდრე. როგორ უნდა გავიყოთ ეს სიმ-

დიდრე? თანახმა ხარ რომ ყოველმა თანასწორათ გავინაწილოთ შენი სიმდიდრე?

— არა, სთქვა პირველმა, იმ დროს რაღა სიმდიდრე იქნებოდა ჩემი?

— 79 —

— მაშასადამე ჩვენ არ შეგვიძლიან შენს აზრს დავთანხმდეთ. სთქვა სოკრატმა. შეიძლება მებატონობაზე დავთანხმდეთ. როდესაც შენ მებატონობას ნდომობ, მეც მებატონობას ვდომობ, მაშ ჩვენ ერთმანეთზე როგორ ვიბატონოთ?

— შეუძლებელია სთქვა მეორემ და გაიცინა.

— მაშ როგორც ვხედავ შენთანაც არ შეიძლება დათანხმება: ახლა ვნახოთ შენთან როგორ დავთანხმდებით, სთქვა სოკრატმა და მიმართა მეორეს. შენ ამბობ რომ, შენა გსურს ზომიერი ცხოვრება და მასწავლებლობა, მაშასადამე შენა გყვარებია სწავლა. მე მიინდა სალამურის დაკვრა და ძლიერაც მიყვარს. მე ისიც მიყვარს კარგი ჭამა-სმა და ჩემ ქეიფზე დროების გატარება, სალამურის დაკვრაც ხომ მიყვარს და აგრეთვე სხვა დამკვრელის ყურის გდებაც, ისე რომ სხვაც მე არ შემეხოს, როდესაც მე შენს სადგომის ახლოს მეცხოვრნა, როგორ უნდა მოქცეულვიყავ რომ შენთვის

— 80 —

არაფრით არ შემეწუხებინა და არ დამეშალა? შენც როგორ უნდა მოქცეულიყავ

რომ შენის მაღალის კითხვის ხმით ჩემ-
თვის არ დაგეშალა და არ შეგეწუხებინა? —
ვთქვით ჩვენ ორნივე ერთმანერთ გავეყა-
რეთ, ჩვენ ვინ უნდა გვასაზღოვოს სასმელ-
საჭმლით? შენ შენთვის არას მოხარშავ და
არას მოიმზადებ, იმიტომ რომ შენ გიყ-
ვარს სწავლა კითხვა და სწავლაშიაც გარ-
თული იქნები, მეც შენთვის არას მოვამ-
ზადებ, იმიტომ რომ სალამურის დაკვრა
მიყვარს და იმით ვიქნები გართული. შე-
იძლება თქვენ სთქვით რომ მაგ საქმეს მო-
ნებს უბრძანებთ და ისინი მოამზადებენო,
თუ რომ მონებმაც მოინდომეს სალა-
მურის დაკვრა და ზეცის ვარსკვლავთა და-
თვლა! იმ დროს რა უყოთ? მაშასადამე
შენი ნათქვამიც თავს არ მოვა. რაც რომ
შენთვის საჭიროა, იცოდე რომ ის სხვი-
სათვის არ არის საჭირო. ამიტომაც ჩვენ
ჯერ ვერ ვსცანით კიდევ კაცნი.

— ჩემ ნათქვამისთვის რას იტყვი სოკ-
რატ, ჰკითხა მეოთხემ!..

— 81 —

— შენ კარგა ამბობ უთხრა სოკრატმა.
შენი ნათქვამი უფრო ჭკუაზე ახლოა, შენ
გინდა რომ ყოველმა კაცმა შენა გცეს პა-
ტივი და დიდება. მხოლოდ შენ? ეგ ძლი-
ერ სწორეა და კაცისთვისაც მხოლოდ ეგ
არის საჭირო. შენ გინდა რომ მე შენა გცე
პატივი, მეც მინდა რომ შენა მცე პატივი
და დიდება ყოველთვის. მაგ გვარად ყო-
ველსაცა ჰსურს რომ პატივი და დიდება
სცენ, მაშინ რას იზამდი როდესაც პატივი

და დიდება ეცათ შენტვის?

— აი სწორედ ეგ არის ძნელი გამო-
სათქმელი, სთქვა ერთმა.

— მართალია ეგ ძნელი გამოსათქმელია
სთქვა სოკრატმა, მაგრამ საქმის გაკეთებაც
მაგაში მდგომარეობს. თქვენი ყოვლის
თხოვნა ის გამოდის რომ ხალხმა ყოველმა
ჩვენ გვიყოს სიკეთე და არაში დაგვიშა-
ლოს, — და არ შეეხონ ჩვენ ბედნიერ ცხოვ-
რებას. ეს არარის შენი აზრი?

— მართალს ამბობ სოკრატ, ყოველმა
ერთ ხმათ უთხრეს.

— 82 —

— შენა სთქვი რომ სიმდიდრე მინდაო,
შენცა სთქვი მებატონობა ანუ მძმანებლო-
ბა. შენა სთქვი თავისუფალი სწავლით
შრომა. შენც მოინდომე პატივი და დი-
დება ხალხისაგან. თქვენთაგანს ყოველსა
ჰსურს რომ ხალხმა არაფრით შეგაწუხოთ
და არ დაგიშალოთ მხოლოდ ყოველთვის
სიკეთე და პატივი ისურვონ თქვენთვის და
სხვა. ეგენი რასაც თქვენ თხოულობთ, ყო-
ველი კაცისთვისაც საჭიროა. ეს იმას ნიშ-
ნავს რომ, თქვენ სიკეთის წინააღმდეგ სხვის
სიკეთე არ უნდა ეწინააღმდეგოს, სხვის სი-
კეთემ არ უნდა დაუშალოს. ჩვენ ვლავა-
რაკობდით ხარებზე და ვაზის გამოთ, თუ
თქვენ ამბობთ რომ, ხარებისთვის წყალია
საჭირო, თქვენ ხომ იმას არ ამბობთ რომ
იმათ უნდა აამღვრიონ მდინარე წყალი და
იმათ ამღვრეული წყალი სხვებმა სვან,
თქვენ ხომ იმას არ ამბობთ რომ, იმან ყვე-

ლა ბალახი ფეხქვეშ უნდა გაქელოს და დასრისოს; და სხვებმა ტალახში მოსვრილი და გათითხნილი სჭამოს, თუ თქვენ ამბობთ

— 83 —

ყურძნის ვაზისთვის, საჭიროა თავისუფალი მიწა და გვერდებზედაც გათხრილი? თქვენ ხომ არ ამბობთ რომ, ყოველი შტოები დავაჭრათ? ერთი და იგივე შეიძლება კაცზედაც ვსთქვათ. თუ რომ ჩვენ ვიცნოთ კაცი და მივხვდეთ თუ რა უფრო საჭიროა იმისთვის, ჩვენ გავიგებდით მაშინ თუ რა საქმე არ უნდა უყოთ იმას. ის არ უნდა ვიმოქმედოთ რაც კაცს დაუშლიდეს და ავნებდეს. ესე არ არის?..

ყველანი დათანხმდნენ სოკრატის აზრსა.

— იმ გვარად ჩვენ მივხვდებით თუ კაცისთვის რა უფროა საჭირო. ჩვენთაგანს ყოველსა ჰსურს რომ სხვებმა უყონ სიკეთე — მაგრამ, ჩვენ ვინ გვიშვრება სიკეთეს?

— ხალხმა უპასუხეს, ისინი სოკრატ.

— მაშ ჩვენ რა ვართ?

— იმ გვარივე კაცები. მაშ ჩვენ რა გვმართებს რომ მოვიქმედოთ?

— კაცთა სიკეთე, მაშასადამე ჩვენ გადავსწყვიტეთ, სთქვა სოკრატმა. ჩვენ ჩვენს თავს ვკითხეთ, თუ რა ვართ ჩვენ? და ისეც

— 84 —

გარდავსწყვიტეთ, იმიტომ რომ ჩვენ უნდა გავიგოთ და ვიცოდეთ კვლავ თუ ჩვენთვის რა არის საჭირო. რასაკვირველია

ჩვენ ყველამ ერთ ხმათ გარდავსწყეიტეთ რომ ხალხმა არ დაგვიშალონ ჩვენ ცხოვრებაში და ყოველთვის კეთილი გვიყონ. მაგრამ როგორც სხვები ჩვენთვის სიკეთეს მოისურვებენ, მაშ საჭიროა ჩვენც იმათთვის სიკეთე მოვისურვოთ. აი სწორედ ეს არის სიკეთის და კეთილის დაწყების კვალის ცოდნა, რომელიც საჭიროა ყოველმა კაცმა იცოდეს და გაიგოს.

— ეგ მართალია ეგრეა — უთხრა ერთმა მათგანმა, მაგრამ ყოველთვის კი არ შეიძლება კაცმა გაიგოს თუ რით დაუშლის სხვას, ან რომელი კეთილია ანუ თუ რომელი ბოროტი.

— შენ ჭეშმარიტს ამბობ: უთხრა სოკრატმა, მაგაში ჩვენ ვცდებით უცებ, მაგრამ ზოგჯერ ხარაზისა და მჭედლის შეგირდებიცა სცდებიან, როდესაც ჯერ ახალად სწავლობენ ხელობას, მაგრამ იმათაც

— 85 —

კი თავიანთ ოსტატები ასწავლიან, რაც რომ იმათ უსწავლიათ თავიანთ ოსტატებისაგან, მე თვითონ ვსწავლობ ახალად ამ საქმეს, რომელიც ყოველი კაციც მოვალეა იცოდეს და მეც მოვალე ვარ რომ ვასწავლო სხვებს, როგორც ჩემთვის უსწავლებიათ ჩემს მასწავლებლებს და ღვთის ხმას, რომელიც მე მესმის ჩემს სინიდისში და სულში. ესე ხმა სინიდისის ხმაა, რომელიც ყოველს კაცსაც შეუძლიან ადვილად გაიგოს თავისში, თუ კაცი მოინდომებდეს გაგებას იმ ხმისას. თუ გაიგო ის

ადვილად ისწავლის მასწავლებლისაგანაც და იმ ხმისაგანაც. ესეც უნდა იცოდეთ რომ ყოველ უმთავრეს საქმეში უწინამძღოთ არ დარჩება იგი. ადომიანის გაჩენის დღი-დამ მოყოლებული სულ სწავლობენ თუ როგორ იცხოვრონ ერთად და მით ყოველთვის ერთგვარი ხმა მუშაობს და ლა-ლპარაკობს, ერთსავე და იგივესაც ლაპარაკობს. რაც კაცმა იცოდეს ყველა კარგია, მხოლოდ ყოველზე უსაჭიროესი ის არის

— 86 —

რომ კაცთა ისე იცხოვრონ რომ სხვას არა გზით არ დაუშალონ და ყოველთვის კეთილი იმოქმედონ.

X

სოკრატის გასამართლება

სოკრატმა თავის კეთილის დარიგებით და ქადაგებით მრავალი მეგობარნი და მოწაფენი მოიპოვა, მაგრამ სოკრატის მტრების რიცხვიც კი ცოტა არ იყო, ქართული ანდაზათ არის ნათქვამი (სადაც მოყვარე გყვანდეს იქაც მტერიო), მაშასადამე შეუძლებელი იყო რომ სოკრატსაც არა ჰყოლოდა მტერი. სოკრატის დარიგება და სწავლა თუ ბევრს იამებოდა, ბევრსაც არ იამებოდა. ამიტომაც მდიდარ ხალხს სოკრატი არ უყვარდათ. სოკრატი ყოველთვის

იმას ასწავლიდა რომე შრომა და გარჯა კაცისთვის არასოდეს სათაკილო არ არისო, ის ამბობდა რომ ცუდაობა უფრო სათა-

— 87 —

კილო და სირცხვილია კაცისთვისო. და ღმერთსაც იმ კაცისთვის მიუნიჭებია ბედნიერება და კეთილი ცხოვრება, რომელიც შრომობს ყოველთვის. მდიდრები ყოველთვის ცუდაობაში ატარებდნენ თავიანთ სიცოცხლეს და სხვის შრომით და ოფლით იკვებებოდნენ და ამითაც ამპარტავნობდნენ. სოკრატი იმასაც ასწავლიდა რომ კარგი და პატიოსანი ჭემმარიტი კაცი, არასოდეს იმაზე არა ფიქრობს თუ კარგა ვიცხოვროვო, კარგი ვჭამო და კარგი ვსვავო, და ჩემი დროება ისე გავატაროვო; მხოლოდ ის იმას ფიქრობს რომ სისწორით იცხოვროს წუთსა სოფელსა. უჭკუო ხალხნი კი სულ იმ ფიქრში არიან და თავიანთ მთელ სიცოცხლესაც იმ ფიქრში ატარებენ რომ, როგორმე სიმდიდრე ბევრი შეიძინონ. მდიდრები ყოველთვის უფრო სიმდიდრისთვის ზრუნავდნენ და იმისთანა ზრუნვას ბედნიერებად სთვლიდნენ, ქვეყანაზედ. სოკრატის მტრები თანდათან მრავლდებოდნენ და ერთმანერთს ეუბნებოდნენ

— 88 —

„საკვირველი მოუსვენარი კაცია სოკრატიო“, ხალხთა შორის ყოველთვის სიძულვილს და არეულობას სტეხსო, თავის სწავ-

ლების მოწყალებით, — და ჩვენს შვილებსაც კი ურჩობას ასწავლისო. იმათ თავიანთ მასწავლებელი უფრო სწამთ ვიდრე ჩვენაო, სოკრატის მოსისხლე მტრებმა ერთხმათ გარდასწყვიტეს რომ ერთის გზით როგორმე განთავისუფლდნენ სოკრატისაგან და ბიოლო მოუღონ. თორემ ის ყოველთვის ეწინააღმდეგება ჩვენს თავისუფალ ცხოვრებას და კეთილ-მდგომარეობას...

— ისინი ამბობდნენ, ჩვენ იმისთანა ცილი უნდა დავსწამოთ და მძიმე საქმით უნდა გავაბათ მახეში და ისე გავხადოთ ბრალდებული ის რომ, ჩვენ მსწრაფად შეგვეძლოს იმის სისხლის სამართალში მიცემა და ბოლოს მოღება.

— იმათ გარდასწყვიტეს თავიანთში და ხმაც გაავრცელეს ხალხში, ვითომც სოკრატს არა სწამს ღმერთები და ხალხსაც სულ, იმ აზრზედ აყენებდეს, რომ არც იმათ იწამონ ღმერთნი.

— 89 —

სოკრატს დასწამეს რომ, ის ღმერთების მგმობელია და სხვებსაც იმას ასწავლისო. ამიტომ უნდა გასამართლდეს იგი. როდესაც სოკრატის მოწაფეებს ეს ამბავი ესმათ ძლიერ მოიწყინეს და გული შესტკივდათ, ამიტომ რომ იმათ უკეთ იცოდნენ რომ თავიანთი მასწავლებელი ცუდ საქმეს არაფერს ასწავლიდა ხალხსა და აგრეთვე იმათ. მაშინ ისინი მოგროვდნენ სოკრატთან და სთხოვდნენ: „მასწავლებელო ჩვენო, უნდა იცოდეთ რომ სუმბუქ ფათერაკში არა-

ხართ ჩავარდნილიო, წინაღვე მოიფიქრეთ კარგათ, თუ, როგორ უნდა ელაპარაკოთ მსაჯულს და ისე წარსდეგ, იმათ წინაშე, და შენი თავი ისე გაიმოიხსენ.

სოკრატს თავის მოწაფეებში ერთი ძლიერ მდადარი მოწაფე ჰყვანდა, ის ეუბნებოდა სოკრატს: „თუ თქვენ ფხიზლათ და სრულ აზრზე არ ჰხედაეთ თქვენს თავს, მეტის მეტ ჯავრისაგან და პასუხის მგებლობა არ ძალ-გიძსთ, მომეცით ნება რომ წავიდე ჩემ ერთ მეგობარ გამოცდილ კაც-

— 90 —

თან, ამისთანა საქმეებში, რომელიც გამოცდილია ყოველთვის, იმას ფულს მივსცემ და ის დასწერავს იმას რაც რომ შენ უნდა ილაპარაკო მსაჯულების წინაშე. იმას თქვენ ჯერ შინ წაიკითხავთ გაიკვეთავთ და შემდეგ მსაჯულებს ისე ელაპარაკებით და მაშინ თქვენ გაგამართლებენ“. სოკრატმა უპასუხა მოწაფეებს.

— დაწყნარდით, დაწყნარდით, საყვარელო! მე არც ერთს სიტყვას არ ვეტყვი ჩემის თავის დასაცველათ, მხოლოდ ის იქნება ჩემი გამამართლებელი, როგორც მე ვსცხოვრობ. ერმოგენ სახელოვან მოწაფეთაგანმა ურჩია: „სოკრატ განა თქვენ არ იცით სასამართლოში რა მნიშვნელობა ექნება კარგ ლაპარაკსა!.. განა არ მომხდარა ისე რომ, მოსამართლეებს გაემართლებინოთ რომელიმე საქმის დამნაშავე! აი როგორს რომელსაც ულაპარაკნია გამჭრიახობით და ქველმეტყველობით, და ისე გაუ-

მართლებია თავის თავი. მხოლოდ ზოგიერთი მართლები კი გაუმტყუნებიათ და გა-

— 91 —

უსამართლებიათ დასჯით. იმიტომ რომ იმას ის შნო და გამჭრიახობა არა ჰქონია ლაპარაკისა“.

სოკრატმა უპასუხა: „მე თანახმა ვარ გამსამართლონ ჩემ მოქმედებულ საქმისადაგვარად, მე არაოდეს არ ვშიშობ. მე მესმის ღვთის ხმა რომელიც მეუბნება ჩემი სიკვდილის დრო მოახლოებულა. აქამომდე მე ძალ-ღონე მომდევედა, ყოველთვის ცუდ და მავნებელ საქმისაგან შორს ვდგე ბოდი და ყოველთვის კაცთათვის კეთილს ვზრუავდი, ახლა კი ძალა მიხდილი მოვხწეულვარ ღრმა მოხუცებას, მე ვშიშობ, არამც თუ მარტო სხეულით დავუძლურდე, არამედ სულითაც, მაშასადამე სჯობს რომ მალე მოვკვდე.“

სოკრატი დაიბარეს სამსჯავრო, სასამართლოში.

სოკრატის გასასამართლების დროს ხუთასზე მეტი კაცი მოსულიყვნენ საცქერად.

მოსულიყვნენ აგრეთვე სოკრატის ბრალმდებელნიცა და სოკრატეც მივიდა,

— 92 —

ძველ დროს საბერძნეთში დამნაშავეს გაასამართლებდნენ ხოლმე ქალაქის შუაგულზე ანუ მოედანზე სადმე, სადაც მრავალი ხალხი შეიკრიბებოდა ხოლმე.

— ისეც მოხდა იმ ჟამად.

წინ წარმოსდგნენ მბრალმდებელნი (სოკრატის სამართალში მიმცემნი), იმათა სთქვეს: „სოკრატი ამით არის ბრალდებული რომ არა სწამს ჩვენი ღმერთნი და ხალხსაც უქადაგებს ყოველთვის და ასწავლის ცრუ მორწმუნეობას რაღაც ახალ ღმერთზე?

მათ მოპირდაპირეს სოკრატმა უპასუხა: „მოსამართლენო და მოქალაქენო! მე ათინაში გამიტარებია ჩემი სიცოცხლე 69 წელიწადი. ჩემი ცხოვრება ვგონებ რომ ყველასთან ცხადია, მე ვასწავლიდი ყოველთვის ერთსა ცხადად მოედანზე ანუ თუ საყდრის კედლის ძირას. თუ რომ შეუტყვიათ როდესმე ჩემგან რომელსამე ღმერთებზე გმობა ანუ ცუდი სიტყვის თქმი სთქვან”.

მაშინ არავინ ხმა არ ამოიღო და სიჩუმე სუფევდა.

— 93 —

— მხოლოდ ღმერთების სურვილისამებრ ვსჯიდი, მე ვამბობდი ყოველთვის იმას რომ, ღვთის ნების გაგება ჩვენ ყოველს შეგვიძლიან მეთქი, თუ რომ ყურადღებას მივაქცევთ ჩვენა სინიდისის გულის ხმას, რომელიც ის ყოველთვის ჩაგვძახის ღვთის ხმას.

ამის წინააღმდეგი სოკრატს ვერა უპასუხეს რა.

შემდეგ გააგრძელეს თავიანთ ლაპარაკი და სთქეს.

— სოკრატი იმითაც არის ბრალდებული რომ, ახალთავობას თავის სწავლა-ქა-

დაგებით ზნეს უფუჭებს .

— მოქალაქენო! უპასუხა სოკრატმა:
„მე თქვენ შვილებს იმას ვასწავლიდი, რომელსაც ყოველი კაცი მოვალეა იცოდეს. მე იმათ იმას ვასწავლიდი თუ როგორ უნდა გაიგოს ღვთის ხმა თავის სინიდისში, რაშია ჭემმარიტება და რაში სიცრუევე, რაშია კეთილი და რაშია ბოროტი. მე ყველას თანასწორედ ვასწავლიდი დიდსაცა და

— 94 —

პატარასაც. მე ვამბობდი: ნუ გინდათ სიმდიდრე და დიდება, ნუ ჰფიქრობთ თქვენ, თქვენს სხეულისთვის თუ როგორ უნდა ასიამოვნოთ და დაატკბოთ, მხოლოდ იფიქრეთ თქვენ, თქვენს სულზე. იფიქრეთ ის თუ რა გზით ასარგებლოთ თავები, ყველაზე უმთავრესად მიიღეთ სისწორით ცხოვრება. მე ვასწავლიდი ისე როგორც ღვთის ხმა ჩამძახოდა. ჩემ ამგვარ ნასწავლისთვის მე მზათა ვარ, არამც თუ ერთხელ მივიღო სასჯელი არამედ ათასჯერ“.

სოკრატი დაჩუმდა. ბრალმდებელთა არ იცოდნენ თუ რა უპასუხონ. მაშინ სოკრატმა გააგრძელა თავის ლაპარაკი: „მე ძალა არ მიძს ბევრის ლაპარაკისა და იმით ჩემის თავის გამართლებისა. ბევრმა იცის ლაპარაკი გრძლად და მოუწყვეტლივ, რა არის იმით დაალბილოს მოსამართლის გული, ზოგსაც თვისტომობა მოჰყავს სასამართლოში, ვითომ იმით თხოვნა ვედრებით მოსამართლების გული მოაბრუნონ დამნაშავის მხრივ მე მაგას არასოდეს არ

ჩავიდენ. თქვენ არ იფიქროთ თუ მე არავინ არა მყავს ამ საქმის თაობაზე. თქვენ უნდა იცოდეთ რომ მეც კაცი ვარ, არა თუ ქვიდამ ანუ ხიდამ დაბადებული, მე მყავს მოგვარენი, ცოლ-შვილი და ერთგულნი მეგობარნი, მე იმათ არასოდეს არ მოვიწვევ, იმიტომ რომ ესეთი საქმე იმათი აქ მოწვევა თქვენი დამცირება იქნება. თქვენ მოვალენი ხართ სამართალი გარდაწყვიტოთ არამც თუ შებრალებით არამედ თუ ჭეშმარიტის ხმის გაგებით. ამ გვარად დაგავალებთ თქვენ, თქვენი სინიდისი — და ამიტომაც არის დაფუძნებული წესიერი კანონნი.

მსაჯულთა ერთმანერთს შეხედეს და მოახდინეს გადაწყვეტილება. იმ მსაჯულებშიაც კი იპოებოდნენ სოკრატის მტერნი, რომელნიც მზათ იყვნენ გაებათ რომელსამე მახეში. თუმცა უმრავლესმა ხმამ ისე დაამტკიცა რომ სოკრატი არაფერში არ არის ბრალდებულში. მაგრამ მეორე მხრის წინააღმდეგ ხმებმა აჯობეს და შემდეგ მსაჯულთ ისე გარდასწყვიტეს და სთქვეს,

სოკრატს ბრალდებულათა ვსცნობთო“

ბრალმდებლებმა ერთ ხმათ წარმოსთქვეს, „ბრალდებულია და სიკვდილით დასჯის ღირსიც არისო სოკრატი“..

სოკრატმა გულმშვიდად მოისმინა მსაჯულთა განკარგულება და უთხრა მოსა-

მართლეთა:— მბრალმდებელთა ჰსურთ ჩემი სიკვდილთ მხოლოდ სამართალი კი მე ნებას მომცემს რომ სხვა სასჯელი ამოვიჩიო ჩემთვის, გთხოვთ რომ ყური მიგდოთ!.. მე შემძლიან უმორჩილესად გთხოვოთ; სიკვდილით დასჯის სანაცვლოთ, საპყრობილეში ჩამწყვდევა. მაგრამ არაფრად კი არა ღირს საპყრობილეში გატარებული სიცოცხლე, უსარგებლო იქნება სხვისთვისაც და ჩემთვისაც მძიმე, კანონის ძალით მე შემძლიან სხვა ქვეყანა ამოვიჩიო და აქაურობას მოვშორდე, მაგრამ ესეც კი ძნელი იქნება უცხო ქვეყნად წასვლა და დაკარგვა ჩემისთანა მოხუცისათვის. კანონი იმის ნებასაც მაძლევს, დიდის სუმის ჯარიმა გადამხდეს. მხოლოდ მე კი

— 97 —

ფული არა მაქვს, იმედი კი მაქვს რომ ჩემმა მეგობრებმა და მოწაფეებმა პლატონმა, კრიტონმა და სხვებმა, სიხარულით გადიხადონ რაც რომ ჯარიმას დამადებთ, ხომ თანახმა ხართ მსაჯულნო? მსაჯულთა არა უპასუხეს რა.

მაშინ სოკრატმა სთქვა:

— თუ რომ მე ჩემი თავი დამნაშავედ არ წარმომედგინა, მაშინ მე მზათ ვიქნებოდი ყოველ უმძიმეს სიკვდილით დასჯისა, მხოლოდ ჩემი სინიდისი ჭემმარიტია. ამიტომ რომ მე არავისთვის ვნება არ მიმიცია, მე მხოლოდ ვმსახურებდი ჩემს სამშობლოს კეთილ სინიდისიანად, თქვენ მოვალე ხართ ჩემ ამ გვარ სამსახურისთვის

დიდათ დამაჯილდოვოთ, რომელიც ღირ-
სია ჩვენთაგანი ერთი, რომელიც დიდი ხა-
ნია ჩვენ გვემსახურება ერთი მოქალაქე-
თაგანი; ე. ი. თქვენ მოვალენი ხართ ჩემს
სიკვდილის დღემდის შემინახოთ საზოგა-
დო ანგარიშით, რომელიც მე მიმსახურნია

— 98 —

საზოგადო სარგებლობისათვის ჩემის სწავ-
ლით, თქვენ მოქალაქენო! დაჯილდოე-
ბის ნაცვლად მე მომიწვიეთ სამსჯავროში
იმიტომ რომ თქვენ დაუჯერეთ ჩემს მო-
სისხლე მტრების სიტყვებს და დაივიწყეთ
ჩემი კეთილი მოქმედება. მაშინ მსაჯულნი
ძლიერ შეწუხდნენ სოკრატის შეუპოვარ
სიტყვებზე და იმის სითამამეზე, რომელ-
მაც წინადვე გაბედა და წარმოსთვა თუ
იმათ როგორ უნდა გაესამართლებინათ იგი.

— ჩვენ უამისოთაც ვიცით, უთხრეს
ერთმანერთს მსაჯულებმა.

— იმ დროს სოკრატის მოსისხლე მტრებ-
მა ყვედრება და გოდება დაუწყეს მსაჯუ-
ლებს და უთხრეს: თქვენ უკვე მაგის მხა-
რეს იჭერთ, ვიდრე ჩვენსასაო, თქვენც ხომ
არა გასურთ მაგის მოწაფედ გახდეთო?

— ვგონებ დროა განკარგულება მო-
ვახდინოთ და გარდავსწყვიტოთ. დაიძახეს
ერთ ხმათ მსაჯულთა და ბევრიც აღარ
გააგრძელეს თავიანთ მსჯელობა და ამ გვა-
რათ მოახდინეს გარდაწყვეტილება:

— 99 —

„სოკრატი ღირსია სიკვდილით დასჯისა, რომელმაც უნდა მიიღოს საწამლავი (დარიშხანა) საპყრობილეში“.

სოკრატმა მოისმინა ძლიერ გულის სიმშვიდით, თავის სიკვდილით დასჯის განკარგულება და უთხრა მსაჯულთა.

„მე ძლიერა ვსწუხვარ მხოლოდ იმაზე არამც თუ ჩემ ბედის წერაზე, არამედ იმისთვის რომ, თქვენ გააცრუვეთ თქვენი თავი, აგრეთვე ხალხიც. რომელიც უბრალო კაცი ბრალდებულათ იცანით. ჩემნო პატივცემულნო მოქალაქენო! თქვენ უბრალოდ დაეჩქარენით განთავისუფლებას თქვენი თავისა, იმ დაუდგრომელ კაცისაგან რომელსაც არავისი შიში და კრძალვა არა ჰქოდა, მხოლოდ იგი ჭეშმარიტებას ასწავლიდა და არა ბოროტებას. უთქვენოთაც ელოდებოდა მოხუცს სიკვდილი, მხოლოდ თქვენ ამასა გთხოვთ როდესაც ჩემი შვილები დაიზარდნენ, ასწავლეთ იმათაც ის რასაც მე თქვენ გასწავლიდით. თუ შეატყოთ იმათ რომ, ისინი სიმდიდრის მოყვა-

— 100 —

რულნი არიან და არა კაცისა და მხოლოდ თავიანთ პატივს ემსახურებიან, მაშინ დატუქსეთ იგინი, ისე როგორც მე თქვენ და თქვენს შვილებს ვტუქსავდი. მაგობით თქვენ იმათ კეთილ მიანიჭებთ და მეც იმ ჟამად დავჯილდოვდები ჩემის საქმით და მოქმედებით. ეხლა კი მშვიდობით, რადგანაც მოახლოვდა ჩვენი ერთმანეთის გაყრის ჟამი; თქვენ რჩებით სი-

ცოცხლისთვის, მხილოდ მე კი მივდივარ სიკვდილისთვის, ვისი ბედის წერაა უკეთესი? ეს მხლოდ ღმერთმა იცის“.

XI

სოკრატი საპრობლეში

საბერძნეთში ძველ დროში იმისთანა ჩვეულება ჰქონდათ რომ დღესასწაულ დღეებში დამნაშავეს სასჯელს არ მიაღებინებდნენ, რადგან დიდ ცოდვად ნიშნავდნენ, მხოლოდ მოუცდიდნენ ვიდრე დღე-

— 101 —

სასწაული დღეები გასულიყვნენ. სოკრატის გასამართლების დღიდანაც დღესასწაულებმა დაიწყეს, ამიტომაც სოკრატი იმ ჟამამდე დაატუსაღეს საპრობილეში. სადაც იმან გაატარა თავის უკანასკნელი დღეები ოცდა ათი დღე.

იმასთან ყოველ დღე იარებოდნენ საპრობილეში სანახავად თავის მოწაფეები, რომელნიც სოკრატი კვალად ასწავლიდა იმათ, — და უქადაგებდა როდესაც მარტო რჩებოდა, მაშინ კი ლექსებს სწერდა. იგი სრულებით არაფერზე არა ჰფიქრობდა და არცა თუ ნაღვლობდა იმაზე თუ რამდენიმე დღის შემდეგ იმას სიკვდილით დასჯა მოელოდა.

დღესასწაულების გათავების დღეებმაც მოაღწიეს.

სოკრატის მოწაფენი დიდად მწუხარე-ობდნენ თავიანთ მასწავლებლისთვის; იმათ უკეთ იცოდნენ რომ ადრე თუ გვიან უნდა გამოესალმნენ თავიანთ უძვირფასეს სოკრატს. „განა არ შეიძლება რომ გადა-

— 102 —

ვარჩინოო ჩვენი მასწავლებელი?.

— ეკითხებოდნენ ერთი მეორეს მო-მოწაფენი.

ბოლოს დროს იმათ გარდასწყვიტეს რომ როგორმე დაქრთამონ საპყრობილეს მცვე-ლი და სოკრატი ღამით გაპარონ, შო-რეულ უცხო ქვეყანაში.

ამ საქმის გამოთ უნდა უეჭველად მო-ელაპარაკნათ სოკრატთან, კრიტონ სახე-ლოვან მოწაფეს. ბოლოს დროს მხოლოდ ორი დღეა იყო დარჩენილი, დღესასწაუ-ლების გათავებამდის; საჭირო იყო დაჩქა-რებულიყო კრიტონი. იმ საღამოს ძლი-ერ გვიან მოშორდნენ მოწაფეები თავიანთ მასწავლებელს და ისე გარდასწყვიტეს თავიანთში რომ დილაზე ადრე მისულიყო კრიტონი და სოკრატი დაეთანხმებინა თავიანთ რჩევაზე.

კრიტონმა მთელი ღამე არ დაიძინა ამ ფიქრში და უხაროდა რომ ამისთანა სა-შუალება ჰპოვეს, რომელითაც შეეძლოთ სოკრატის სიკვდილიდამ განთავისუფლება.

— 103 —

იმ ფიქრებმა კრიტონს მთელი ღამე ძილი

დაუფრთხო. გათენდა თუ არა ადგა ტანთ ჩაიცვა და სწორედ საპყრობილისაკენ გასწია, საპყრობილის მცველი კრიტონს კარგად იცნობდა და ამიტომაც მალე შეუშვა საპყრობილეში რომ იმას სოკრატი ენახა: იმ ჟამად სოკრატს ჯერ კიდე ეძინა, კრიტონი სიფრთხილით და ფეხაკრებით შევიდა სოკრატთან და ერთ მხარეს ჩამოჯდა კუთხეში. სოკრატმა რამდონიმე საათს არ გაიღვიძა, კრიტონი გაკვირვებით შესცქეროდა იმის დამშვიდებულ და უნაღვლეელ სახეს, ჰკვირობდა თუ როგორი მშვიდი ძილი ჰქონდა და იმდენ ხანს რა მშვიდად ეძინა, როდესაც სოკრატმა უკეთ იცოდა რომ ცოტა დროდა დარჩენოდა სიცოცხლისა. სოკრატმა როდესაც თვალები გაახილა ძლიერ გაიკვირვა რომ კრიტონი იქ დაინახა თავისთან.

— სჩანს რომ ძლიერ დაგვიანებულა, რატომ არ გამაღვიძე კრიტონ? უთხრა სოკრატმა.

— 104 —

— არა ადრეა — უპასუხა კრიტონმა: — მზე ჯერ არ ამოსულა, მე მიაძებოდა როდესაც შენ გიყურებდი და შენ გულმშვიდათ გეძინა და — მშვიდათაცა ფშვინავდი, ძილი კი კარგია რადგანაც დავიწყებას მისცემ შენს ფიქრებს, რომელიც მომავალია შენზე სიკვდილით დასჯისა ამ უკანასკნელ დღეებში. მე ყოველთვის გაკვირვებული ვარ ამ გვარ შენს გულმშვიდიობაზე და არც მოვიფიქრებდი თუ ამ უკანასკნელ

მოღწეულ დღეებში შენ ეგრე გულმშვი-
დათ დაგეძინებოდა.

სოკრატმა გაიღიმა და უთხრა: „განა ეხ-
ლა სცნობ შენს მასწავლებელს? შენ ისა
სთქვი კრიტონი, რათ მოსულხალ ესე ად-
რე ჩემთან? იქნება იმიტომ რომ ძილში
მნახო თუ როგორ მძინავს?..

— არა მაგისტვის არ მოესულვარ, მხო-
ლოდ მე მოვსულვარ იმიტომ რომ ერთი
საჭირო თხოვნა მაქვს თქვენთან. მეცა
გთხოვ და ჩემი ამხანაგნიც, რომელთაც
თქვენი კეთილი სურთ... კრიტონმა გაუ-

— 105 —

ბედულობით ვერ დაასრულა ის სიტყვა
რომელიც სოკრატისთვის უნდა ეთქვა.

— თქვი რაღა მალე, უთხრა სოკრატ-
მა გულსწრაფად.

— სოკრატ, ჩვენ ამხანაგებმა გარდავს-
წყვიტეთ და საშუალებაც ვიპოვეთ შენი,
იმისთანა რომელითაც განთავისუფლება
ადვილად შეიძლება შენი — აი როგორ,
ჩვენ გვწადიან ციხის მცველი შევისყიდოთ
და შენ გაგაპაროთ ერთ მხარეს უცხოეთს.

— როდესაც სოკრატს ამ გვარი სიტ-
ყვები ესმა, წარბები შეიჭმუხნა და მწუხა-
რის სახით შეხედა კრიტონს.

— ჩვენი თხოვნა ეს არის და გთხოვთ
რომ აასრულოთ ჩვენი სურვილი ჩვენო
უძვირფასესო საყვარელო მასწავლებელო,
თქვენ ხომ ტყვილ-უბრალოდ დაგსაჯეს და
სიკვდილი გარდაგიწყვიტეს. აბა კარგა მო-
იფიქრეთ, თქვენ ჯერჯერობით რამოდე

ნა სარგებლობას მოუტანდათ კაცობრიობას. შეიბრალებენი წვრილშვილი და აგრეთვე ჩვენი თავი, დაგვთანხმდი, შენი აქე-

— 106 —

დამ გაპარვასა. ჩვენ ადრევე მოგვიმზადებია ყოველი საშუალება. მე იქა მყავს ძლიერ კარგი მეგობარი რომელთანაც შენ გაგისტუმრებ, ის შენ სიხარულით მიგიღებს თავისთან. შემდეგ იქ მოვიყვან შენ ცოლშვილსაც, თქვენ შვილებს იქ გასწრთვით და ისინი არ დარჩებიან ობლად, ფულიც საკმარისი გვაქვს, შენ ხომ იცი რომ მე მდიდარი ვარ, რაც რამ მაბადია არაოდეს არ დავიუშურებ შენთვის, ჩემს გარდა ჩემს ამხანაგებსაც მოუმზადებიათ ფული, ოღონდ შენ გეშველოს რამე და გადარჩე სიკვდილით დასჯასა, შენ ჩვენთვის ყველაფერზე უძვირფასესი ხარ. გევედრებით დაგვსთანხმდეთ ჩვენს ჩრევას, საჭირო აღარ არის მეტი ფიქრი, გრძელი დრო აღარ დარჩომილა, ეს საქმე ამაღამვე შეიძლება ავასრულოთ. კრიტონი ძლიერ გულმხურვალეთ ელაპარკებოდა და თან გულამოსკვნით სტიროდა და ცხარე ცრემლები გადმოსდიოდა, — მაგრამ სოკრატის სახე ამტკიცებდა რომ კრიტონის თხოვნა ამაოთ მი-

— 107 —

აჩნდა, — როდესაც კრიტონმა გაათავა თავის ლაპარაკი, სოკრატმა უთხრა.

— მადლობას მოგახსენებთ კრიტონ,

მაგვარ გულ მტკივნეულ მზრუნველობის-
თვის ჩემზე. მე კარგად ვიცი რომ თქვენ
ჩემთან მოსულხართ კეთილის აზრით, მე
კარგად ვიცი რომ თქვენ ყველას გიყვარ-
ვართ და ვგონებ რომ მადლობელიცა ხართ
ჩემი. მხოლოდ თქვენ არასოდეს არ უნდა
უსმინოთ მაგისთანა ცრუ აზრებს. განა ჩემ
განთავისუფლებისთვის მე უნდა მოვატყუო
ჩემი თავი და სხვებიც. და დავივიწყო ჩე-
მი სიტყვები.. იმ დღეს სასამართლოში მე
ვსთქვი, მიმიღია თქვენი გარდაწყვეტილება
მეთქი, და მზათაცა ვარ ჩემ ნაქადაგების-
თვის მივიღო სასტიკი სასჯელი. მაშასა-
დამე არასოდეს არ მეშინიან დასჯისა და
არც სიკვდილით დასჯისთვის გავყვრები
ჩემს სამშობლოს და ჩემს მოძმეებს. მაგა-
ლითად ვსთქვით: თქვენ მე გამანთავისუფ-
ლეთ საპყრობილიდამ დღეს, კვლავ მე ის
კაცი როდი ვიქნები რაც რომ წინად ვი-

— 108 —

ყავი, მაშინ გავხდები ცრუ-მატყუარა, თქვენ
ეს გინდათ? კრიტონი დაფიქრდა და იგრძე-
ნო რომ სოკრატი ჭემმარიტად ამბობდა
მაგრამ კრიტონს არ შორდებოდა ის აზ-
რი რა აზრითაც მოსულიყო სოკრატთან.

— უთხრა კრიტონმა. სოკრატ, რომე-
ლიც თქვენ გიცნობთ არაოდეს არ დაი-
ჯერბს თუ, შენ ცრუმატყუარა ხარ, მხო-
ლოდ შენ მოატყუებ იმ ცუდ ხალხსა რო-
მელთაც უსაბუთოთ და უბრალოდ მიგცეს
სიკვდილით დასჯასა და არა საბუთით, —
და ვინც კარგად გიცნობს ისინი კიდევ გა-

იხარებენ შენს განთავისუფლებისთვის.

— არა ჩემო კრიტონ, გადაწყვეტით უთხრა სოკრატმა. მე მოვატყუებ არამც თუ ჩემს მტრებსა, არამედ საერთოდ ყველას და ჩემს სინიდისს. მე ჩემს მთელს სიცოცხლეში იმას უქადაგებდი და ვასწავლიდი რომ კაცმა არასოდეს არ უნდა მოატყუოს და უსინიდისოთ არ უნდა აასრულოს საქმე. მაშასადამე მე რომ ეგეთი საქმე ჩავიდინო, მაშინ ვინ დამიჯერებს, მე ანუ ჩემს

— 109 —

სწავლასა? საპყრობილედამ გაქცევით მე გავექცევი ჩემს მტრებსა. ჩემ სინიდისის ღვთის ხმას სად გავექცევი? მაშასადამე თავი დავანებოთ მაგისტანა ცრუ აზრსა რომელიც ეგ საქმე ჩემგან შეუძლებელია. მხოლოდ ჩვენ ვაჟკაცურად მოველოდეთ იმ საქმეს, რომელსაც ვერ საით გავექცევით. კრისტონმა ნახა რომ ვერაფრით ვერ დაიყოლია თავის მხარეს, მეტი არა უთხრა რა და დაღონებული წამოვიდა თავის ამხანაგებთან, რადგანაც მათაც აცნობოს სოკრატის უარყოფა.

XII

სოკრატის უკანასკნელი ლაპარაკი

აი, დასჯის დრომაც მოატანა. იმ ჟამად ისეთი ჩვეულება ჰქონდათ საბერძნეთში რომ, ვიდრე მზე ჩაწვერილიყო დამ-

ნაშავეს უეჭველად უნდა მიეღო თავის
მკაცრი სასჯელი, ამიტომაც დილიდგანვე,

— 110 —

სოკრატის მოწაფენი ერთად შეიყარნენ და
საპყრობილის კარებთან მოვიდნენ. სოკ-
რატის მოწაფენი ძლიერ მწუხარედ იყვნენ
და ცხარის ცრემლით სტიროდნენ. საპყრო-
ბილის მცველთ გამოვიდა და იმათ უთხრა,
„მალე შეესხნით სოკრატ თავის ბორკილ-
საო და იმ დროს თქვენც შეგიშვებთ“.

ცოტა ხნის შემდეგ ციხის კარებიც გა-
იღო და მოწაფენი შევიდნენ. სოკრატი ჯერ
ლოგინში იწვა და ბორკილნი კი ახალად
შეესხნათ. საწოლის წინ იდგა სოკრატის
ცოლი თავის უნცროსის შვილით რომე-
ლიც თან წაეყვანა და კალთაში უჯდა. სოკ-
რატის ცოლმა როდესაც დაინახა თავის
ქმრის მოწაფენი, გული ამოუჯდა ცრემლე-
ბი თვალებში ქვითინით სთქვა: „უკანასკ-
ნელად მოსულან სოკრატ შენი მოწაფენი
შენთან, ამათ ჰსურთ უკანასკნელად მო-
ისმინონ შენი სწავლა, დღევანდელი შენი
სწავლა იქნება ამათთვის საუკუნო და უკა-
ნასკნელი“.

სოკრატის ცოლმა დაიწყო ტირილ-ვაე-

— 111 —

ბა და თმის გლეჯა; სოკრატმა სთხოვა თა-
ვის მოწაფეებს რომ ის წაეყვანათ ხალხში.

სოკრატმა მოინდომა ადგომა მაგრამ, იმის
მუხლები დაბუხვილ იყვნენ იმ წყეულ მძი-

მე ბორკილებისაგან. სოკრატმა ხელით დაიზილა და ცოტაოდენი შვება მიეცა.

— აბა მიყურეთ საყვარელნო მეგობარნო! უნდა იცოდეთ ყოველთვის რომ, კაცსა ტანჯვისა და დიდ წვალების შემდეგ ცოტა შვებაც ექნება, აი, როგორც ჩემს დაბუყებულს მუხლებს, ამას წინად ფეხები ძლიერ დამბუხვიყო, მძიმე ბორკილებისაგან, მაგრამ ეხლა ცოტა მომეშვა. ადამიანის შვილიც ისეა ყოველთვის, დიდ ტანჯვისა და წვალების შემდეგ შვებაც აქვს ხოლმე. აი, მე ეხლა ფეხზე ადგომაც შემძლიან. „შეგირდები იმრგვლივ შემოხვევობდნენ სოკრატს; თუნდა რომ შაგირდებს დიდის სურვილით უნდოდათ სოკრატთან ლაპარაკი ანუ სოკრატის ლაპარაკის სმენა მაგრამ, სიტყვის გამოთქმა უძნელდებოდათ, რადგანაც ცხარე ცრემლნი აღჩობ-

— 112 —

და იმათ ხმის ამოღებას, იმათ თვალწინ ედგათ ის უბედურება და ამ ფიქრებით აფრქვევდნენ მდულარე ცრემლებს, იმიტომაც ვერაფერი ელაპარაკნათ. მასწავლებელი მაშინვე მიხვდა იმათ აზრსა.

— მაშინ უთხრა სოკრატმა იმათ, ჩემთან ცხადია ის რომ, თქვენ ჩემთვის ძლიერ გული გტკივათ, არამცთუ მარტო გულმტკივნეულობით, არამედ როდესაც კი გაგონდებათ ჩემი მწარე სასჯელი ტანშიც კი ჟრუანტელ გივლით. მაგრამ აბა შემომხედეთ მე, როგორ გულ-მშვიდათა ვარ, არც გული მიკვნესის, არც მითრთის, რო-

ცა მომაგონდება ჩემი სიკვდილი ყოვლად მშვიდდება ხოლმე ჩემი გული და სული, და უმანკოვდება, მე საცოცხლის ფიალა უკეე აღმვსია ამ საპყრობილეში და სიკვდილი წამი-წამზე მელის. ამასა ნატრობდა ზოგიერთი კიდევ ჩემთვის, მაგრამ განა ეს ნაკლულევანებაა! როდესაც მე ჭემმარიტებისთვის უნდა დავისაჯო და არა ბოროტისათვის. მრავალმა მე შემძულეს და

— 113 —

ამიტომაც მიმცეს მკაცრ სიკვდილით სასჯელს, მაგრამ მე არ შემძლიან იმათზე ძვირი გული ვიქონიო და შევიძულო ისინი, იმიტომ რომ თავიანთ უმეცრობისა გამოთ ესე მომეპყრნენ. მე იმათ ვტუქსავდი და ვაჩვენებდი ჭემმარიტების გზას და უსწორებდი თავიანთ შეცდომილებაებს, რისთვის? თავიანთ კეთილდღეობისთვის, იგინი ვერ მიხვდნენ და ისე იგრძნეს ვითომც მე იმათ ბოროტ გზის დამყენბელი ვყოფილიყავი, იგინი ისე მომექცნენ ვით უგუნურნი ბავშვი. მე ამას დაწვრილებით აგიხსნით: „ვთქვათ ერთ ადგილას ავადმყოფი ბავშვები არიან და იმათზე ერთ რომელსამე მზრუნველობა მიუღია და გულმოდგინედ უვლის იმათ. შემდეგ ვთქვათ ის თავის მოადგილედ ნიშნავს ერთ რომელსამე სხვა მზრუნველს იმათზე, რომელიც არის ჰაქიმი და იმან უნდა გაჰკურნოს ავადმყოფი ბავშვი, ეს მკურნალი ცდილობს თავის ყოველ ღონის ძიებით რომ როგორმე გაჰკურნოს იგინი იმ სნეულებისა-

გან. როგორა გგონიათ ავადმყოფი ბავშვი-
ნი რომელს უფრო მოინდომებდნენ და შე-
იყვარებდნენ რომ ყოველთვის თავიანთ-
თან ყოფილიყო, რასაკვირველია პირველს,
რადგანაც პირველი მზრუნველი თავიანთს
თხოვნას უსრულებდა და გულის მონდო-
მილებას. მხოლოდ მკურნალისთვის იტ-
ყოდნენ „ეს ვილაც კაცი ყოველთვის გვა-
წვალეbs და გვტანჯავსო არც გვიშვებს
თავისუფლად, ვჭამოთ და ვსვათ, რაც რომ
ჩვენ გვსურსო, ეს მხოლოდ მწარე წამლებს
გვასმევსო და ჩვენ ნებაზე არ გვიშვებსო
და სხვა. იგინი ყოველთვის ცდილობენ რომ
იგი მკურნალი როგორმე გაათახსირონ რომ
აღარ მივიდეს თავიანთთან“. ამ გვარადვე
ჩემმა მოწინააღმდეგებმა ვერ მიცნეს, ისე
როგორც იმ ბავშვებმა ვერ იცნეს თავი-
ანთ გამკურნებლი.

ამ ლაპარაკში სოკრატი დაჩუმდა, იმან
შენიშნა რომ კრიტონს უნდოდა რაღაც
ელაპარაკნა.

— სოკრატ! სთქვა კრიტიონმა: თქვენ

ხომ კარგათ იცით რომ, თქვენი ყოველი
ერთი სიტყვა ჩვენთვის ძვირადა ღირს,
გთხოვთ რომ დაჩუმდეთ და აღარ ილაპა-
რაკოთ. წელან საპყრობილის ზედამხედვე-
ლი ლაპარაკობდა ჩვენთან, რომელიც სი-
ცოცხლის უკანასკნელ წამებში ბევრს ილა-

პარაკებსო, იმაზე საწამლავი გვიან იმოქმედებსო და ამიტომ იმას უფრო მომეტებული საწამლავი უნდა ვასოვო. მაშინ სოკრატმა უთხრა: ციხის ზედამხედველს დიდი მადლობა გამოუცხადეთ მაგისტანა მზრუნველობისათვის და სთხოვეთ რომ უფრო მომეტებული საწყაოთი დამიმზადოს საწამლავი. მე მზათა ვარ, არამც თუ ერთ გზობით მივიღო საწამლავი; არამედ ორჯელ და სამჯერაც, რამდენიც რომ საჭიროდ იქნება. საწამლავი არაოდეს თავის ძალას არ დაჰკარგავს და თავის დროზე იმოქმედებს. და ამიტომაც გთხოვთ რომ იმ დრომდის გამიშვათ ცოტა ვილაპარაკო. მე მსურს ბევრ საქმეზე გელაპარაკოთ, ცოტა წინ მოსხედით.

— 116 —

სოკრატი იმ ჟამად ლოგინზე იჯდა, გარემომო შემოჰხვევოდნენ თავის მოწაფენი.

— 117 —

სოკრატის ახლოს უფრო იჯდა ფეტონ სა-
ხელოვანი მოწაფე ფეტონს ძლიერ მშვე-
ნიერი გრძელი თმები ჰქონდა. სოკრატს
ძლიერ იამებოდა ლაპარაკის დროს იმის
თმები — და იმით ტკბებოდა ყურებით. ფე-
ტონი რადგანაც სოკრატის უფრო ახლო
იჯდა ძირს სკამზედ, სოკრატი ხელს უს-
ვავდა თავზედ.

— ფეტონ! უთხრა სოკრატმა: ხვალ ეს
შენი ლამაზი თმები სად იქნება? იმ ჟამად
საბერძნეთში ჩვეულებად ჰქონდათ, ვინც
რომ მძიმე მგლოვიარე იყო, თმები უნდა
მოეკვეცა და მიცვალებულის გვამზე დაე-
ფინა. სოკრატი ამ ჟამად იმ აზრით ეუბნე-

ბოდა ფეტონს თავიანთ მასწავლებლის ამ გვარ სიტყვებმა გული ძლიერ დაუწყულა, იმათ მაშინ ყველას გულები ამოუჯდათ და დაიწყეს ტირილი.

სოკრატმა უთხრა: „საყვარელნო, მე არა ვთრთი სიკვდილისაგან. ძნელი წარმოსადგენია, არამც თუ სუკვდილი, არამედ უმცერებით ცხოვრება“.

— 118 —

XIII

სოკრატის სიკვდილი

სოკრატი დაჩუმდა, მოწაფეები მოელოდნენ კვალად იმის ტკბილ საუბარსა. იმან უთხრა: — უკვე მოახლოებულა დრო, წავიდე გავებანო, იმიტომ რომ ჩემი გვამის გაბანვა სხვის საპალნეთ არ გაუხდეს და არ შესწუხდნენ ჩემსა გამოთ. თქვენ კი გთხოვთ მომიცადოთ ბოლომდის.

სოკრატი გავიდა მეორე ოთახში გასაბანად თავის გვამისა. იმას წაჰყვა თან კრიტონი. მეორე მოწაფენი კი იგონებდნენ მის უკანასკნელ ნათქვამ სიტყვებს და ლაპარაკობდნენ იმის სიკვდილზე და სწუხდნენ ძლიერ, ამას იტყოდნენ მოწაფენი უჩვენებდნენ უმჯობესეს უმასწავლებლოდ ჩვენი სიცოცხლე რა უნდა იყოსო?

დადამდა კიდეც. სოკრატის ოთახში შემოვიდნენ თავის მოგვარე მონათესავენი, ცოლიც თავის წვრილშვილებით. სოკრა-

ტის შვილთაგანი ერთი ცოტად მოზდილი იყო, მხოლოდ ორნი კი ძლიერ წვრილნი. ცოტა ხნის შემდეგაც შემოვიდა სოკრატი. სოკრატი იმათ საუკუნოდ გამოესალმა. მაშინ დედაკაცებმა დაიწყეს სამწუხარო გლოვა ტირილი, ისე შეაწუხეს სოკრატი რომ, სოკრატმა სთხოვა ისინი იქიდან მოეშორებინათ სადმე.

მოწაფეთა სთხოვეს იმ ჟამად სოკრატს რომ იმან აღვიაროს ის რაც რომ მზრუნველობა აქვს გულში თავის შვილებზე საბოლოოთ.

სოკრატი, თუ თქვენ ყმაწვილებისთვის ანდერძს დაგვიგდებ რასმეს ჩვენ სიხარულით ავასრულებთ თქვენ ყოველ სიტყვას და არ გავტებთ.

სოკრატმა უპასუხა იმათ: — თქვენ კარგა იცით რომ მე არა სიმდიდრე არ მომეპოება საითმე, მაშასადამე მე საბოლოოდ რა უნდა მივცე მაგათ? ჩემი სიმდიდრე ის არის რასაც მე თქვენ გასწავლიდით, ისეც თქვენ ასწავლეთ ჩემს შვილებს და მაშინ გაიგებთ

თუ რა არის საჭირო მაგათთვის.

— კვალად ჰკითხეს მოწაფეთა: — მაშ ის გვითხარით სოკრატი, როგორა გსურთ რომ დაგმარხოთ?

— რათა მკითხავთ თქვენ მაგგვარ საქმეს!?. სოკრატმა გულძვირობით უთხრა

მათ. განა თქვენ არ იცით რომ, ჩემ სიცოცხლეში ჩემს სხეულს იმიტომ უფრთხილდებოდი რომ, იმას ემსახურნა ჩემი სულისთვის. მაშასადამე როდესაც ჩემმა სულმა უნდა დასტოვოს ჩემი სხეულში, შემდეგ ვისაც როგორ უნდოდეთ ისე მოექცნენ ჩემს სხეულს, მაშინ ჩემთვის სულ ერთია.

სოკრატი ლოგინზე გადაწვა და კვალად ჰსურდა ემუსაიფნა თავის ერთგულ შაგირდებთან, მაშინ უეცრად კარები შემოაღო და შემოვიდა ციხის ზედამხედველი, იმან გამოუცხადა სოკრატს მსაჯულთა გარდაწყვეტილება.

— უთხრა ზედამხედველმა: სოკრატ როდესაც მე მივედი სხვა დასასჯელებთან გარდაწყვეტილების საუწყებლად და უთ-

— 121 —

ხრი რომ დროა მეთქი მიიღოთ სასიკვდილო საწამლავი, იმათ გამლანძღეს და დიდის წყევლით მანუგემეს. მაგრამ მე თქვენგნით არას დროს არ მოველოდები არც ლანძღვას და არც წყევლას, ამიტომ რომ თქვენისთანა კეთილი და ჭეშმარიტი კაცი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავს ამ საპყრობილეში. მე თქვენ არ უნდა გამირისხდეთ და დამწყევლოთ, თქვენ ისინი უნდა დასწყევლოთ და შეაჩვენოთ, რომელნიც გახდნენ შენი უმანკო სისხლის მიზეზნი. თქვენ უკეთ მოგეხსენებათ რაც რომ უნდა გითხრათ. მშვიდობით გამოსალმება. აბა, ეცადე ვაჟკაცურად, რომ აიტანოთ ის, რაც შენზე აუცილებელია.

როდესაც ელაპარაკებოდა ციხის ზედამხელეული სოკრატს, მსწრაფად კარზე გავიდა რადგანაც ცრემლების ნაკადულნი ხმას უწყვეტდა ციხის ზედამხედველს.

მშვიდობით ბრძანდებოდეთ თქვენცა უთხრა სოკრატმა, თავისაგან წარმავალ ზედამხედველს. რაც რომ აუცილებელი სა-

— 122 —

ჭიროებაა უნდა ავასრულო. შემდეგ თავის მოწაფეებს მიმართა ამ სიტყვებით: ის როდესაც მოდის ჩემთან სალაპარაკოთ, ეტყობა რომ გულწმინდობით ვენანები. საყვარელნო, ვგონებ დრომაც მოატანა, უთხარით მოიტანოს საწამლავი.

— რათა სჩქარობთ სოკრატ, უთხრა ერთმა მოწაფეთაგანმა, ჯერ ხომ მზე არცკი ჩაწვერილა? სხვა დასასჯელნი მზის ჩასვლის შემდეგაც კი დროებას ატარებენ თავის ნაცნობებთან და მეგობრებთან სჭამენ სვავენ და მუსაიფობენ, შემდეგ ისე მიიღებენ ხოლმე საწამლავს, თქვენ ხომ კიდე დრო გაქვთ.

— სხვებს როგორცა ჰსურდეთ ისე მოიქცნენ, შეიძლება იმათ სიცოცხლე ძვირად უღირთ. მხოლოდ ჩემი სიცოცხლე კი საწუთროსა, მე საჭიროდ არა ვრაცხ დავახანო, მაშასადამე რაც გთხოვეთ ის მომიტანონ უთხრა სოკრატმა.

ერთი მოწაფეთაგანი კარებთან იდგა, იმან ციხის ზედამხედველს ანიშნა რომ

— 123 —

იმას საწამლავი მოეტანა; ცოტახნის შემდეგ ზედამხედველი შემოვიდა რომელსაც ხელში ეჭირა ფიალა საწამლავისა.

— 124 —

მადლობას მოგახსენებ მეგობარო თქვენ!
უთხრა სოკრატმა ზედამხედველს, მხოლოდ
ამას კი გთხოვ რომ მასწავლოთ როგორ
მოვიქცე საწამლავის მიღების დროს.

— ზედამხედველმა უთხრა: საწამლავის

მიღების შემდეგ უნდა იმოძენა იაროთ
ოთახში, ვიდრე მუხლები დაგიდუნდებო-
დეს, როდესაც მუხლები დაგიდუნდეს, მა-
შინ უნდა დაწვე ლოგინში. მუხლების და-
დუნება იმასა ნიშნავს რომ საწამლავს უკ-
ვე უმოქმედია შენზე თავის ძალით, ყოვ-
ლის დაუყოვნებლივ სოკრატმა ჩამოართო
ხელიდამ საწამლავი ფიალა და უეცრივ
მოსვა უკანასკნელ კაპლამდის. მთელი დღე
მოწაფენი მამაცად იყვნენ, მხოლოდ იმ
დროს კი ყველანი დაძაბუნდნენ, ვერ შეი-
მაგრეს თავი და დაიწყეს ქვითინით ტირი-
ლი. მხოლოდ იმათში სოკრატი დარჩა
გულქვად და არა სტიროდა. ესე ეუბნებოდა.

— რას ჩადიხართ საყვარელნო! ამშვი-
დებდა სოკრატი იმათ, მე დედაკაცნი და

— 125 —

ყმაწვილნი შინ გაეისტუმრე, იმიტომ რომ
არ მენახა იმათი ტირილი და ვაება, თქ-
ვენც კი ნაკლებნი არა ყოფილხართ იმათ-
ზე. მაშ თქვენ ჩემი ხათრი და თავაზა სრუ-
ლებით არა გქონიათ.

როგორც ციხის ზედამხედვემა უთხრა,
საწამლავის მიღების შემდეგ სოკრატმა და-
იწყო სიარული და არ მოსპო, სიარული
ოთახში, ბოლომდის, როდესაც ფეხები
დაუდუნდა მაშინ თავის ლოგინზე გადაწვა.
მოწაფეწი იმრგლივ შემოეხვივნენ სოკრატს.

მაშინ ციხის ზედამხედველი მივიდა სოკ-
რატთან და რაც ძალა და ღონე ჰქონდა
ხელით უზელდა ფეხებს.

— მტკივნეულობასა ჰგრძნობ სოკრატ?

ჰკითხავდა იმას.

— მტკივნეულობას არასა ვგრძნობ
უპასუხა სოკრატმა.

ციხის ზედამხედვემა უფრო ძალით და-
უწყო დაზელა ფეხებს. მაგრამ სოკრატმა
მაშინაც არ იგრძნო ტკივილი.

— 126 —

— ეს იმიტომ არის ესე რომ უთხრა:
ზედამხედვემა მოწაფეებსა. ამას უკვე სხე-
ული გასციებია და ცოტ-ცოტათ ეფანტე-
ბა ძარღვებში. როდესაც საწამლავი მიაღ-
წევს გულსა, მაშინვე მოკვდება.

— საყვარელნო ვკვდები! დაუმაღლეთ
ჩვენს ღმერთებს, დაიძახა სოკრატმა.

მაშინ მოწაფენი მისცვივდნენ და ჩასძა-
ხოდნენ, მაგრამ სოკრატმა აღარა უპასუხა
რა. შემდეგ იმისმა სხეულმა დაიწყო თრ-
თოლვა და კანკალი, და გათავდა კიდეც.
იმ ჟამად მოწაფეების წინ იდვა თავიანთ საყ-
ვარელი მასწავლებლის უსულო გვამი. მო-
წაფეთაგანი ერთი წარმოსდგა და იმას თვა-
ლები დაუხუჭა საუკუნოდ. აი, ესე იყო
იმის ცხოვრება და ესეც მოჰკვდა სოკრა-
ტი. მაგრამ იმის სასწაული და დარეგება-
ნი ჯერაც არ მომკვდარა და ისევ ცოცხა-
ლია აქამომდე.

შემდეგ იმისა, იმის მოწაფენი მიჰყვნენ
იმის სწავლის კვალსა და ასწავლიდნენ
ხალხსა კეთილ გზასა და ჭეშმარიტებას.

— 127 —

თავიანთ დიდ მასწავლებლის და ფილოსო-
ფოსის მოქმედებას, ესე ყველა სწავლა წიგ-
ნად აღწერეს და იმათ წერილით ჩვენც ვი-
ცანით სოკრატი.

სოკრატი სცხოვრებდა ქრისტეს მოსვ-
ლის ოთხასის წლის (400) წინად.

(ბოლო)